

Fővárosi Önkormányzat Benedek Elek Óvoda, Általános Iskola,
Speciális Szakiskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény

Egységes szervezetbe foglalt, módosított

Pedagógiai program

Óvodai nevelési program

2013.

Tartalomjegyzék

I.	Helyzetkép.....	4.o.
1.	<i>Bevezető.....</i>	4.o.
2.	<i>Óvodánk története.....</i>	4.o.
3.	<i>Hagyományaink.....</i>	5.o.
4.	<i>Az óvodánkat igénybevevők és szociokulturális hátterük.....</i>	5.o.
5.	<i>Szociális hátrányok enyhítését segítő tevékenységek; Gyermekvédelemmel összefüggő pedagógiai tevékenységek.....</i>	6.o.
6.	<i>Kapcsolataink.....</i>	6.o.
II.	Nevelési koncepciónk.....	8.o.
III.	Fejlesztési célok.....	10.o.
IV.	Nevelési programunk.....	12.o.
1.	<i>Foglalkozási formák gyógypedagógiai óvodánkban.....</i>	12.o.
2.	<i>A foglalkozások heti rendszere.....</i>	13.o.
3.	<i>Szokások kialakítása.....</i>	14.o.
V.	Képességfejlesztés a célzott foglalkozásokon.....	18.o.
1.	<i>Önkiszolgálásra nevelés.....</i>	18.o.
2.	<i>Mozgásfejlesztés foglalkozás.....</i>	22.o.
3.	<i>Anyanyelv (beszédfejlesztés és környezetismeret).....</i>	26.o.
4.	<i>Vizuomotoros fejlesztés.....</i>	30.o.
5.	<i>Játékra nevelés.....</i>	34.o.
6.	<i>A zenei nevelés alapjai.....</i>	38.o.
VI.	Autizmussal élők nevelési folyamata.....	41.o.
1.	<i>Az autizmussal élő gyermekek jellemzése.....</i>	41.o.
2.	<i>Általános és speciális nevelési célok és feladatok.....</i>	42.o.
3.	<i>Az óvodai élet megszervezésének elvei és gyakorlata.....</i>	43.o.
4.	<i>A fejlesztés fő területei.....</i>	47.o.

VII. Szervezeti és időkeretek.....	58.o.
1. <i>Felvétel az óvodába.....</i>	<i>58.o.</i>
2. <i>Az óvoda napirendje/nyitva tartás.....</i>	<i>59.o.</i>
3. <i>A foglalkozások heti rendje.....</i>	<i>60.o.</i>
VIII. Ellenőrzés és értékelés.....	61.o.
1. <i>A gyermek fejlődési ütemének ellenőrzése, a gyógypedagógus feladatai a nevelőmunka dokumentálásával kapcsolatban.....</i>	<i>61.o.</i>
2. <i>A programellenőrzés és értékelés rendszere.....</i>	<i>65.o.</i>
3. <i>Minőségfejlesztés óvodánkban.....</i>	<i>66.o.</i>
IX. Személyi ellátottság.....	67.o.
X. Tárgyi feltételek.....	68.o.
XI. Szervezeti leírás.....	69.o.
Melléklet.....	71.o.

I. Helyzetkép

1. Bevezető

Óvodánk egybeszervezett intézmény, ezért a bevezető rész adatai az iskolánál leírtakkal.

Washingtonban, 1996. június 1-én a Sérült Gyermekek Szolgáltatásairól szóló IV. Nemzetközi Konferencián határozat és minden országnak szóló ajánlás született, melynek megvalósítását hazánkban az 1993. évi LXXXIX., a közoktatásról szóló törvény biztosítja.

E törvény kimondja, hogy minden sérült, akadályozott fejlődésű gyermek születése pillanatától, a szülők igényeihez is alkalmazkodva támogató segítséget kapjon. Olyan segítséget, amely hatékonyan mozdítja elő a szervezet érését, integratív funkcióinak, belső erőtartalékainak kibontakoztatását.

Ahhoz, hogy a speciális nevelési szükségletű gyermek eredményesen illeszkedjen be a többségi közösségbe, hogy saját képességeinek megfelelően fejlődjön, orvosi - gyógypedagógiai - pszichológiai segítségre van szüksége.

A jelenlegi óvodai programot a „Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve” 2/2005. (III.1.) OM rendelet alapján vizsgáltuk felül, és a szükséges módosításokat elvégeztük.

2. Óvodánk története

1997 februárjában keresték meg a kerületünkben élő, középsúlyos értelmileg akadályozott gyermeket nevelő családok intézményünk igazgatóját azzal a kéréssel, hogy segítsen megoldani gyermekük ellátását, fejlesztését. Intézményünkben ez időben csak általános iskola működött enyhe fokban értelmileg akadályozott gyermekek részére, ezért a szülőket a fővárosi önkormányzat oktatási osztályához irányítottuk. A fővárosi önkormányzat elismerte a szülői igény jogosságát, így elkezdhattük szervező munkánkat.

A szükséges átalakítások elvégzése, a gyermekek óvodai ellátásához, fejlesztéséhez szükséges eszközök beszerzése után 1997 októberében nyitotta meg óvodánk kapuit a középsúlyos fokban sérült értelmileg akadályozott óvodások előtt, egy vegyes csoporttal.

A szülői igényeknek megfelelően 2004-ben egy vegyes korcsoporttal, 2006-ban egy újabb vegyes korcsoporttal bővült óvodai intézményegységünk. Az elmúlt év tapasztalataira építve folytatjuk a fejlesztő eszközök beszerzését, elkészítettük az óvoda dolgozóinak beiskolázási tervét.

3. Hagyományaink

A hagyományok minden közösség életében nagyon fontosak, nagy jelentőségűek. Óvodánk megalakulásának első pillanata óta tudatosan törekszünk egyéni arculatunk kialakítására, hagyományaink kiépítésére.

Legjelentősebb, az iskola hagyományaihoz is csatlakozó ünnepeink a Mikulás, a Karácsony, a Farsang, a Húsvét, az Anyák napja, a Gyermeknap, a Ballagás. A közös ünnepi készülődés, az ünneplés, majd a rá való emlékezés sok közös élmény forrása. Erősítik az összetartozás érzését, segítik az egymásra figyelmet, az egymásnak segítséget. Ünnepeink egy része a csoportban zajlik, más része a szülők számára is nyitott.

Minden évben Állatkert, bábszínház látogatást, csoportos nagyobb kirándulást szervezünk. Részt veszünk a kerületben működő kulturális intézmények óvodásaink számára is élményt jelentő rendezvényein (pl. kisállat kiállítás).

Az óvoda közös hagyományain túl minden csoport kialakíthatja saját, egyéni hagyományait (pl: névnapok, születésnapok közös megünneplése, foglalkozások rituáléi). Terveink közt szerepel az élősarok, és a gyerekek által gondozható kiskert kialakítása.

4. Az óvodánkat igénybevevők és szociokulturális hátterük

Kezdetben óvodánk fő profilja a közép-súlyos fokban sérült értelmileg akadályozott gyermekek nevelése, fejlesztése volt, valamint fogadtunk autizmus spektrum zavarral élő gyermekeket is. Az elmúlt években megfigyelhetővé vált az a tendencia, hogy nagyon sok autizmus spektrum zavarral élő gyermek jelentkezik óvodánkba. A tendencia ellenére törekszünk a vegyes összetételű csoportok megtartására, mert az évek során azt tapasztaljuk, hogy a nevelés közben kialakuló interakciók mindkét csoportra pozitív hatással van.

A gyermekek a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központok javaslatai alapján nyernek felvételt. Harmadik életévük betöltésétől hat, indokolt esetben hét éves korukig járhatnak az óvodai intézményegységbe.

Óvodánk felvételi körzete Budapest egész területe, és az agglomerációból is fogadunk gyerekeket, ezért a hozzánk érkezők szociokulturális háttere nagyon eltérő. A magas életszínvonalon élőtől a létminimum alatt élőig minden réteghez tartozó család megtalálható óvodánkban.

Mivel a gyermekek többsége a dél-pesti peremkerületekből és az agglomeráció településeiről érkezik intézményünkbe, legjellemzőbb az átlagos, enyhén átlag alatti életszínvonal, a családi házas lakókörnyezet.

5. Szociális hátrányok enyhítését segítő tevékenységek; Gyermekvédelemmel összefüggő pedagógiai tevékenységek

Óvodánkban különböző szociokulturális háttérrel rendelkező gyermeket fogadunk. Jelenleg abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy több gyermek jelentkezik felvételre, mint ahány szabad hellyel rendelkezünk. A gyermekek felvételekor azt az elvet igyekszünk szem előtt tartani, hogy azonos sérülés esetén azt a gyermeket válasszuk ki, amelyiknél indokoltabb (szociális háttér miatt) az intézményes nevelés.

Gyermekvédelemmel összefüggő pedagógiai tevékenységünk alapját a gyermekek folyamatos megfigyelése és a prevenció jellemzi. Az utóbbi években nem talákoztunk az óvodában olyan esettel, ahol szükség lett volna gyermekvédelmi szakember bevonására. Ennek ellenére szükség esetén kapcsolatba léphetünk az intézmény gyermekvédelmi felelősével és kapcsolatunk a kerületben működő családsegítő központtal lehetővé teszi az esetleges problémák jelzését.

6. Kapcsolataink

6.1. Szakmai kapcsolatok

Óvodánk legszorosabb kapcsolatban a velünk egy épületben működő autizmus spektrumzavarral élő gyermekeket ellátó iskolai tagozattal áll. Emellett szoros kapcsolatot tartunk az enyhe fokban sérült értelmileg akadályozottakat nevelő általános iskolai tagozattal is. Részt veszünk az autizmus specifikus tagozat óvodások számára is élményt nyújtó ünnepségein, rendezvényein. Igénybe vesszük az iskolában és az autizmus specifikus tagozaton dolgozó, nagy szakmai tapasztalattal rendelkező gyógypedagógusok szakmai segítségét is a különleges fejlesztési igényű gyermekek esetében.

Szakmai kapcsolataink igen szerteágazóak. Minden gyermek esetében a leghatékonyabb fejlesztésre törekszünk, ezért igyekszünk minden szakmai segítséget felkutatni, igénybe venni. Így kerültünk kapcsolatba több Tanulási Képességet Vizsgáló Gyógypedagógiai Tanácsadó és Rehabilitációs Bizottsággal, az Autizmus Kutatócsoporttal, a Korai Fejlesztő Központtal, a csepeli és a IX. kerületi Autista Óvodával és Általános Iskolával, a Dunaharaszti 2. és 4. sz. Nevelési Tanácsadó és Óvodával, a XX.

és XXIII. kerületi Családgondozó Központtal; az említett két önkormányzat gyámügyi csoportjával; több fogyatékos gyermekek integrált nevelését felvállaló óvodával, az óvodánkból kilépő gyermekeket fogadó, közép súlyos értelmileg akadályozott tanulók oktatását, nevelését ellátó általános iskolával.

Kapcsolatban állunk az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karral, a Fővárosi Pedagógia Intézettel, a fővárosi gyógypedagógiai munkaközösséggel, a Magyar Gyógypedagógusok Egyesületével, az Értelmi Fogyatékosok Országos Érdekképviseleti Szervezetével.

Az egybeszervezettség nagy előnyt jelent óvodánk számára, mert a hosszú évtizedek óta bejáratott kapcsolatokkal rendelkező iskola társadalmi kapcsolatait bármikor igénybe vehetjük. Az iskola vezetősége által létrehozott "Élni akarunk!" Közhasznú alapítvány az értelmileg akadályozott gyermekekért óvodánk munkáját is támogatja.

6.2. A szülő, a gyermek és a pedagógus együttműködésének formái

Óvodánk kiemelt fontosságúnak tartja a szülőkkel való szoros együttműködést, aminek alapja a személyes kapcsolattartással. Az óvodába érkezéskor és távozáskor a szülőknek lehetősége van megbeszélni a napi eseményeket a pedagógusokkal, valamint ha szükségük van rá, lehetőség nyílik egyéni konzultáció megszervezésére is. Ezen felül negyedévente csoportonként szülői értekezletet tartunk. Mindezek mellett minden év elején családlátogatást tartunk, ami segít a gyermek szociokulturális háttérének megismerésében.

II. Nevelési koncepciónk

Óvodánk nevelő, fejlesztő intézmény, s mint ilyen a gyermeki személyiség kibontakoztatására, nevelésére, fejlesztésére törekszik. Programunk a hazai tradicionális nevelési értékekre épít, korszerű fejlődés- és nevelés-lélektani, neurológiai, gyógypedagógiai eredményekkel ötvözve azokat. Fejlődéslélektani kutatások igazolják, hogy a genetikai program csak és kizárólag megfelelő környezeti tényezők és feltételek biztosításával bontakoztatható ki. Ennek megvalósítása érdekében minden gyermek és felnőtt számára meleg, családias légkört teremtünk. Óvodánkban a pedagógiailag segített, ösztönzött szocializáció minél teljesebb megvalósítására törekszünk. A kisgyermeknek ahhoz, hogy boldoguljon, meg kell tanulnia beszélni/kommunikálni, a környezet adta keretek között tevékenykedni, az eszközöket használni, a társakkal együttműködni, közlekedni, el kell lesnie a mindennapi élet adta szerepeket, magatartásmintákat.

Célunk a megfelelő érzelmi biztonság nyújtásán túl egy olyan feltételrendszer biztosítása, amely figyelembe veszi a sérülés specifikumát, az egyéni teherbíró képességet, a speciális nevelési szükségleteket, a harmonikus személyiségfejlesztést, a testi, szociális, értelmi érettség kialakítása, az iskolában történő beválás érdekében.

Az érzelmi biztonság, a speciális nevelési szükségletekhez, életkori, érési sajátosságokhoz igazodó támasznyújtáson túl a következőkre törekszünk:

- Az interperszonális kapcsolatok, az énkép kialakítására, az önismeret fejlesztésére, attitűdök, normák kialakítására törekszünk.
- Speciális módszerek, terápiák alkalmazásával segítjük az egyre pontosabb észlelést, fejlesztjük a figyelem összpontosítását, a gondolkodást, az emlékezetet, elősegítjük a verbális és nonverbális kommunikáció kialakulását.

Programunk a gyógypedagógiai hagyományokra, a legújabb szakirodalmakra támaszkodik, a sérült gyermek egyéni szükségleteihez, eltérő fejlődési üteméhez igazodik. Differenciált segítségnyújtással szolgálja a képességfejlesztést, törekszik a hiányosan működő képességek korrekciójára valamennyi területen.

A fejlesztés legfontosabb területei:

- a meglévő nagymozgások korrigálása, hiányok fejlesztése;
- az egyensúlyérzék fejlesztése;
- a manuális, finommotoros készségek fejlesztése;

- az önkiszolgálás kialakítása, fejlesztése;
- a kommunikációs készség fejlesztése,
(a beszédképesség fejlesztése, beszédszervek ügyesítése, a beszéd indítása);
- a játéktevékenység fejlesztése;
- a zenei készség fejlesztése;
- a szociális viselkedés fejlesztése;
- a kognitív készségek fejlesztése.

Módszeres, következetes, apró lépésekben történő fejlesztéssel, a “gyökerek” kiépítésével a percepciófejlesztés, a kognitív funkciók, a mozgás stb. fejlesztésén túl – egyéni, kiscsoportos, csoportos formában, játékosan, sok tapasztalatszerzést biztosítva – különös hangsúlyt helyezünk az önkiszolgálás fejlesztésére, az iskolai életmódra való felkészítésre.

Programunk foglalkozási körein túl lehetőséget kívánunk teremteni kiegészítő terápiák igénybevételére (Ulwilla zeneterápia, lovas terápia, kutyás terápia, úszás).

Munkánk során a korai fejlesztés eredményeire támaszkodunk, a családközpontú gondoskodás megvalósítására törekszünk. A családközpontú gondoskodással a gyermek és a környezet szükségleteit figyelembe véve a szülőben a kilátástalanság érzése helyett a fejlesztő beállítódást, elfogadást igyekszünk kialakítani.

Együtműködésünk akkor lehet hatékony,

- ha igény szerint nyújtunk segítséget a szülőknek;
- ha a szakértői bizottság komplex gyógypedagógiai - pszichológiai-orvosi diagnózisát nem deficit leltárként, hanem esélydiagnózisként értelmezzük;
- ha a gyermekkel foglalkozó gyógypedagógus ismeri a szülők igényeit, a család életkörülményeit, lehetőségeit;
- ha partnerként, és nem páciensként kezeljük a szülőket;
- ha azt igyekszünk segíteni, hogy az anya helyesen és hatékonyan értelmezze a gyermek viselkedését, reálisan ismerje gyermeke állapotát, fejlesztésének lehetőségeit, korlátait;
- ha figyelembe vesszük, hogy a gyermek spontán tanulása is sérült, ezért tudatosan építjük ki a tanulási helyzeteket;
- ha olyan fejlesztő programot állítunk össze, amely nem funkciótréning, hanem szociális tanulás.

III. Fejlesztési célok

A közepsúlyos fokban értelmileg akadályozott és autista óvodáskorú gyermekek óvodába lépéskor igen heterogén képet mutatnak. Az eltérések az életkorban, a fejlettségi szintben, a fogyatékoság súlyosságában, típusában, a gyermek előzetes életében, családi vagy intézményes neveltetésében gyökereznek.

Közös vonásuk azonban, hogy fejlődésük lelassult, s a mennyiségi eltérés mellett minőségi eltérés is tapasztalható. Míg a problémamentesen fejlődő gyermek egyenletesebb tempóban, időnként nagyobb lépcsőfokokon át jut el a célig, az értelmi fogyatékos és autista gyermek sok kisebb, alacsonyabb lépcsőfok megmászásával, sokkal több gyakorlás után közelíti meg a célt, saját lehetőségeinek csúcsát.

Programunk figyelembe veszi a különböző funkciók egymásra épülését, hogy a szociális tanulás támogatása közben sikerélményt biztosíthassunk minden gyermeknek. Foglalkozásaink tartalma a gyermek egész személyiségére hat, és a pszichomotoros fejlesztést szolgálja.

Fejlesztő munkánk csak akkor lehet hatékony, ha a gyermek biztonságban érzi magát, ha tudja, hogy szeretjük, elfogadjuk, megértjük őt.

Munkánk alapelvei:

A gyermeki személyiség fejlődése szempontjából alapvető, legfontosabb tevékenységformára, a játékra építünk pedagógiai munkánk során. A játék természetesen nem egyenlő a tanulás hiányával. Játék közben a gyermek szociális szerepeket, érzelmeket, motívumokat, beállítódást tanul, megismeri környezetét személyi és tárgyi világát, természetes kíváncsisága felébred, fokozódik. A tudatosan felépített játékhelyzetekben fejlődik a gyermek figyelve, emlékezete, kialakul, fokozódik spontán tanulási készsége. Megtanulja, gyakorolja a helyes érzékelést, észlelést az összes érzékszerv bevonásával, ami a magasabb mentális folyamatok kialakulásának első lépcsőfoka.

Az óvodai élet szervezése nagyfokú tudatosságot igényel. Csak így érhetjük el, hogy a gyermekek:

- biztonságban érezzék magukat a szeretetteljes légkörű közösségben;
- testi, szociális, értelmi képességeik egyaránt fejlődjenek;
- tudjanak egymás mellett és egymással tevékenykedni, a felnőtt irányítását elfogadni;
- értsék az egyszerű, gesztussal is kísért verbális utasításokat, azokat hajtsák végre;
- tudjanak utánozni;
- sokrétű tapasztalatot szerezzenek közvetlen környezetükről,
- tudjanak abban tájékozódni, ismerjék meg a környezet tárgyait, azok tulajdonságait;
- alakuljon ki önállóságuk az étkezés, a WC használat, az elemi tisztálkodás, az öltözés-vetkőzés terén, kérjenek, fogadjanak el segítséget, ha szükséges;
- szükségleteiket, kéréseiket, kívánságaikat legalább nonverbálisan tudják közölni;
- ismerjék az alapvető viselkedési szokásokat, tudjanak köszönni, kérni, kivárni etc.,
- tudjanak elemi szabályokhoz alkalmazkodni, elemi munkát végezni;
- mozgásuk legyen viszonylag összerendezett, harmonikus, igényeljék a rendszeres testmozgást, tevékenyen vegyenek részt mozgásos játékokban;
- használják adekvátan a játékeszközöket, játékban legyenek kitartóak, vigyázzanak játékaikra, ismerjék azok helyét;
- tudjanak különböző anyagokkal manipulálni, alakuljon ki az ábrázolás szeretete bennük;
- tudjanak rövid ideig feladathelyzetben maradni, figyelmüket egy adott tevékenységre irányítani;
- szívesen hallgassanak dalokat, zenét, mondókákat, rövid verset, mesét,
- tudjanak életkoruknak, fejlettségüknek megfelelő dalokat, mondókákat, verseket.

IV. Nevelési programunk

A fejlesztés folyamatában jártasságok, készségek elsajátítását, viszonyulások, érzelmi, akaratilag tulajdonságok fejlődését, magatartási formák tanulását, képességek kialakulását, gyakorlati és elméleti ismeretek elsajátítását segítjük elő.

1. Foglalkozási formák gyógypedagógiai óvodánkban

- **önkiszolgálásra nevelés:** feladata a szobatisztaságra nevelés, étkezés, tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, egyszerű munkavégzés terén minél nagyobb önállóság kialakítása
- **mozgásfejlesztés:** feladata az alapmozgások kialakítása, korrigálása, a koordinációs zavarok, a mozgásos ügyetlenség csökkentése, az egyensúlyérzék fejlesztése, a testi-lelki harmónia fenntartása, valamint a jó pszichomotoros állapot elősegítése
- **anyanyelvi nevelés:** kettős feladata a beszédmegértés fejlesztése, az aktív beszéd indítása, fejlesztése, illetve speciális megközelítési móddal, kis lépésekkel, minden érzékszerv egyidejű bevonásával a szűkebb környezet megismertetése; egyszerű mondókák, versek, mesék megtanítása
- **vizuomotoros készség fejlesztése:** feladata a vizuális és taktilis észlelés, a testséma fejlesztése, a szem-kéz koordináció, alakállandóság, alak-háttér felismerő képesség fejlesztése, a téri tájékozódás fejlesztése, a helyes ceruzafogás megtanítása, az ábrázoló kedv felkeltése, technikák, eszközök megismertetése
- **játékra nevelés:** feladata az adekvát játékhasználat elsajátíttatása, a gyakorló, konstruáló és elemi szerepjátékok megismertetése; az egymás melletti és közös, egymással való játék megvalósítása; énekes-verses népi játékok megismertetése, elsajátíttatása
- **zenei nevelés:** feladata a zenei hallás, a ritmusérzék, az érzékelési képesség fejlesztése egyszerű ritmusú mondókák, dalok, versek, ritmushangszerek, közös zenehallgatás segítségével

- **habilitáció:** feladata az adott gyermek fejlettségi szintjének megfelelő képességfejlesztés. A csoport minden tagja részesül egyénre szabott terápiában.
- **logopédia:** feladata az aktív beszéd indítása, a megkésített beszédfejlődés terápiaja, a támogatott kommunikáció elemeinek elsajátíttatása
- **gyógytestnevelés**

2. A foglalkozások heti rendszeressége

A foglalkozás neve	Heti előfordulása	A foglalkozás formája
önkiszolgálás	2 (év elején 5)	egyéni, mikrocsoportos
mozgásfejlesztés	1	csoportos
Anyanyelv (beszéd és a környezet megismerésére nevelés)	5	csoportos, egyéni
vizuomotoros fejlesztés	3	mikrocsoportos, egyéni
játékra nevelés	2	csoportos, egyéni
zenei nevelés alapjai	2	csoportos, mikrocsoportos
habilitáció	2	Egyéni

3. Szokások kialakítása

A szokás valamilyen művelet többszöri ismétlésének eredménye egy adott helyzetben. Sok gyakorlásra, ismétlésre van szükség ahhoz, hogy egy cselekvés vagy viselkedésforma szokássá váljon. Az értelmileg akadályozott és autista óvodás gyermek még nem látja be viselkedésének következményeit. A meggyőzés a gyermekek szenzoros problémái, értelmi állapota miatt csak korlátozott mértékben, személyre szabottan alkalmazható.

A gyermekek természetes megnyilvánulása az utánzás. Óvodánkban olyan légkört teremtünk, amelyben minden felnőtt elfogadóan, szeretettel fordul a gyermekek felé. Így minden kisgyermek kiválaszthatja az általa leginkább kedvelt felnőttet. Köztudott, hogy a preferált személy viselkedése utánzásra készíti. A szokások keletkezésekor az érzelmi motiváltságnak, a cselekvés akarásának, a tudatosságnak is lényeges szerepe van. Ezért óvodánk minden dolgozója pozitív, követhető mintaként segíti a modellkövetésen alapuló szokáselsajátítást.

A gyermek fejlettségi szintjének figyelembe vételével olyan szabályokat állítunk fel, amelyek betartása nem jelent túl nagy feladatot a gyermek számára. Elsősorban a cselekvés hasznosságát hangsúlyozzuk. A helyes viselkedést mindig megerősítjük. A következetes, szeretetteljes elvárás mellett szükséges az állandó, támogató, segítő ellenőrzés. Ügyelünk a fokozatosságra, az egymásutániságra.

Napirendünk gondos megtervezésével, rugalmas végrehajtásával, a határozott, de szeretetteljes követeléssel segítjük a helyes szokások kialakulását.

A helyes szokások kialakítása természetesen nem kizárólag az óvoda feladata. Az óvodánkba járó gyermekek mindannyian családban élnek. A gyerekek többsége meleg, szeretetteljes milióból érkezik, de a családok nevelési attitűdje különböző lehet (legjellemzőbb a túlzott féltés, de az elhanyagoló elutasítás is előfordul). A különböző kultúrájú családok másként viszonyulnak a gyermekhez, a gyermeknek a családban elfoglalt helyéhez, más-más szerepet szánnak neki a családi életben belül. Mindezek figyelembe vételével a gyermekek helyes szokásrendszerét a családdal együttműködve, azonos követelményeket állítva formáljuk.

Óvodába lépésekor a családban addig csak felnőttek között élő, vele permanens anyai foglalkozást igénylő gyermek fokozatosan szokja meg új környezetét. A gyerekenként eltérő hosszúságú óvodába szoktatási idő célja, hogy fokozatos és legfőképpen örömteli átmenetet biztosítsunk a gyermek számára. Ennek érdekében

fontosnak tarjuk, hogy ne változtassunk meg radikálisan mindent a gyermek életében. A beszoktatási idő hosszát és felépítését a gyermekkel foglalkozó gyógypedagógus határozza meg a szülőkkel egyeztetve.

3.1. Az egészséges életmódra nevelés

Az óvodai élet vezetése során arra törekszünk, hogy a gyermekeket egészségük, későbbi igényeik megalapozása érdekében szükségleteiknek megfelelően gondozzuk, hogy természetes igény legyen számukra az egészséges életmód.

Területei:

1. Étkezés:

Esztétikus környezetet teremtünk, amelyben fokozatosan alakulnak ki az étkezés helyes szokásai. A rágás megtanításától, az etetéstől az önálló kanalazáson át elsajátítatjuk a szalvétát, a villa használatát, a pohárból ivást. Fontos a helyes mérték, a tempó megtanítása is. Az ügyesebb gyerekek segítenek teríteni, az asztalt leszedni, letörölni, a szemetet kivinni, kancsóból tölteni etc.

2. Szobatisztaságra nevelés, WC használat:

A pelenkás állapottól a “pelenka nélkül, rendszeres ültetés mellett nappal száraz marad” állapoton át juttatjuk el a gyermekeket az utánjelzés, majd szükséglet jelzéséig. A bilitől haladunk a WC használatig. A WC papír használatában többnyire még az óvodás kor végén is segítséget igényelnek a gyermekek.

3. Vetkőzés-öltözés:

A célszerű, könnyen le-felvehető, kényelmes ruhadarabok segítik az önállóságra nevelést, ezért mindennapi használatra ilyen ruházat beszerzését javasoljuk a szülőknek. A célszerűség elvét betartva tanítjuk az egyes ruhadarabok levételét, majd kis segítséggel az öltözködés fázisait, a saját ruhadarabok felismerését. Fontosnak tarjuk, hogy a gyermek igényelje a tiszta, ápolts külsőt, a rendet.

4. Testápolás:

Fokozatos önállóságra törekedve tanítjuk az étkezés előtti, WC használat utáni kézmosást, az orrfújást, a zsebkendő használatot, a zuhanyozást, a fésülködést, fogmosást. Célunk a tisztaság igényének felkeltése.

5. Testedzés:

Célunk, hogy a teremben vagy szabad levegőn végzett tornázás, sétálás, sok-sok mozgás szerezzen örömet, váljon minden gyermek napi igényévé. Minden napközben végzett tevékenység során figyelmet fordítunk a helyes testtartásra is.

3.2. A közösségi élet szokásainak megalapozása

A bölcsődéből érkező gyermekek óvodai beilleszkedése viszonylag könnyebb, mint a családból érkezőké. A családból érkezők gyakran először kerülnek olyan helyzetbe, amikor a vágy, a cselekvés, a szándék és végrehajtása közé akadályok ékelődnek. Nehezíti helyzetüket, hogy fejletlen kommunikációjuk miatt nem, vagy csak részben tudják kívánságaikat, szükségleteiket egyértelműen jelezni, kódjaik nem érthetőek az új környezet számára. A szülő és a pedagógus türelmes kivárása, fokozott figyelme, egyszerű gesztusokkal megerősített beszéde sokat segíthet az első időben. Fontos, hogy a gyermek először megbarátkozzon új környezetével, biztonságban érezze magát benne. Ebből fakadóan megtanul alkalmazkodni, vágyait késleltetni, a szituációk ismétlődésével lassan tájékozódni az új helyzetben, megtanulja elviselni társait, majd fokozatosan közelít a számára szimpatikusabbak felé, mindig érezve, hogy a szeretett, biztonságot adó felnőtt közelében van.

A napirend, a foglalkozások változatos ismétlődése, a pihenés, a szabad játék számtalan lehetőséget nyújt az egymásra figyelésre, az együttes örömszerzésre, a másság elfogadásának gyakorlására.

Az óvodai élet alkalmat teremt a közlekedési eszközökön való utazásra, az egyre nagyobb sétákra, a közös vásárlásra, a nagyobb közösségben való megjelenésre (iskolai rendezvények). Ezek az alkalmak számtalan lehetőséget nyújtanak a szociális tanulásra, az elemi illemszabályok elsajátítására (köszönés, kopogás, lábtörlés etc.).

3.3. Munka jellegű tevékenységek

Ép társaikhoz hasonlóan a középsúlyos értelmileg akadályozott óvodások is szívesen tevékenykednek, segítenek a felnőtteket utánozva. Sajnos a túlféltő környezet gyakran letöri a kezdeti próbálkozásokat. Ennek ellensúlyozására napi munkánk során igyekszünk minél több “felnőtt” munkába bevonni a gyerekeket. Ha a gyerek érzi munkája fontosságát, szívesen hajt végre egyszerű feladatokat - bármilyen kicsik legyenek is azok- önmaga ellátására, társai javára.

Az egyszerű “Add ide!, Hozd ide! Rakjuk el!” jellegű feladatoktól fokozatosan juttatjuk el a gyermeket az elemi, naposi feladatok végzéséig. Az elemi utánzási kedvre építve biztatjuk a gyermekeket, hogy a felnőttet utánozva egymásnak is szívesen segítsenek.

Igyekszünk meggyőzni a szülőket, hogy igényeljék az otthoni feladatvégzést, s a későbbi önálló életvezetés érdekében bízzák meg gyermekeiket egyszerű, a gyerek által önállóan vagy kis segítséggel végrehajtható feladatokkal.

IV. Képességfejlesztés a célzott foglalkozásokon

1. Önkiszolgálásra nevelés

Mindennapos tevékenységi forma, nem külön foglalkozás. Egyéni fejlesztési terv szerint, a gyakorlásra kellő időt biztosítva, fokozatosan, a kis lépések elvét alkalmazva végezzük a különböző részfeladatokat.

Formája: egyéni vagy mikrocsoportos

Ideje: naponta

Célja:

- a gyermek szükségleteinek megfelelő komfortérzet biztosítása, gondozás, gondoskodás;
- nagyon apró lépésekkel az önállóság elérésének segítése;
- verbális utasításokkal a beszédmegértés, a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás fejlesztése;
- a testséma fejlesztése, tájékozódás a saját testen, a testrészek-ruhadarabok viszonyának felismerése;
- alapvető higiénés szokások kialakítása;
- az ápoltság, a tisztaság igényének felkeltése;
- helyes viselkedési formák elsajátítása;
- a rászorultság, kiszolgáltatottság helyett az “én is tudom” függetlenség érzésének megtapasztaltatása;
- a téri tájékozódás elősegítése.

A gyermekek az önállóság terén is különböző fejlettséget mutatnak. Önállóságuk gátja lehet az esetleges társuló fogyatékoság (halláskárosodás, mozgáskoordinációs zavar). Ahhoz, hogy e téren eredmények szülessenek, alkalmat és időt kell adunk a gyermeknek, s amit már önmaga el tud végezni, azt nem tesszük meg helyette, még akkor sem, ha sürget az idő, s a felnőtt gyorsabban, komfortosabban tudná elvégezni az adott feladatot.

Az a gyermek vagy fiatal felnőtt lesz a társadalom számára elfogadható - azzal lehet színházba, vendégségbe, nyaralni menni-, aki birtokában van a társadalom által elvárt viselkedési formáknak. Ez az önállóság, helyes viselkedés az elfogadás szempontjából talán fontosabb, mint hogy ismeri-e a színeket, vagy tud-e számolni.

Az a gyermek, aki korai életszakaszától kellő alkalmat és segítséget kap, akinek hagyják és elismerik próbálkozásait, felnőttként is természetesen tesz azért, hogy önmaga és környezete élete jobb legyen.

Az óvodának fontos, alapozó szerepe van e téren. Az önállóság bizonyos területeinek fejlettsége nemcsak a gyermek életkorától, hanem fiziológiai érettségétől (pl. szobatisztaság), mozgásos ügyességétől, s nem utolsósorban értelmi állapotától függ. A túl bonyolult, a gyermek pillanatnyi képességeit meghaladó feladat sikertelenséghez, elbizonytalanodáshoz vezet, elbátortalanítja a gyermeket. Ennek elkerülése érdekében sok sikerélményt biztosítva, a tanulást örömtelivé téve, apró, jól megtervezett lépésekkel juttatjuk el a gyerekeket az önállóság mind magasabb fokára.

1.1. Étkezési szokások

Célok:

- a rágás megtanítása;
- a helyes tempó elsajátíttatása;
- a kenyér vagy kifli megfogása, leharapása, a kenyér és a rajta lévő együttes elfogyasztása;
- a kanalazás megtanítása;
- a poharazás megtanítása;
- a szalvéta használatának elsajátítása;
- a villával való megismerkedés;
- kérés, megköszönés, kivárás;
- a terítés folyamatának megismerése;
- ügyesebb gyerekeknél kancsóból töltés, ételből szedés próbálgatása
- étkezés után az asztal leszedésében közreműködés.

1.2. Tisztálkodás

Célok:

- kézöblítés;
- a szappan használata;
- a saját törölköző felismerése;
- a vízcsap kinyitása, elzárása;
- önálló kéz- és arcmosás;
- a kéz, az arc szárazra törlése segítséggel;
- étkezések előtti, utáni, bizonyos munkafolyamatok utáni kézmosás igényének felkeltése,
- „baleset” vagy izzasztó mozgás utáni zuhanyozáskor együttműködés;
- fogmosás elfogadása, együttműködés, önálló fogmosás;
- zsebkendő használatának igénye, a piszkos zsebkendő szemétkébe dobása, az orrfújás megtanítása;
- a fésülködés elviselése, önálló próbálkozás;
- igény a tiszta, ápoltság külsőre.

1.3. Szobatisztaságra nevelés

Célok:

- rendszeres ültetés mellett a szükséglet megfigyeltetése;
- a WC vagy bili, és a szükséglet elvégzése közti kapcsolat felismertetése;
- a jelzés megtanítása (utánjelzés, majd mutató, hangadás);
- kérdésre szükséglet jelzése;
- önmagától jelzi szükségletét, képes visszatartani addig, amíg WC-re ér;
- biliről WC-re átszoktatás;
- a WC használatához szükséges ruhadarabok le- felhúzása;
- WC használat utáni kézmosás megtanítása;
- fiúk állva pisiltetésének megtanítása;
- WC papír használata segítséggel;
- „baleset” jelzése.

1.4. Vetkőzés, öltözés

Célok:

- együttműködés a vetkőzésnél, öltözésnél;
- sapka, sál levétele;
- egyszerű ruhadarabok levétele;
- vetkőzés kis segítségnyújtással (pl. kigombolás, kikötés);
- zipzár lehúzása;
- egyszerű ruhadarabok felvétele;
- kis segítséggel öltözés;
- bizonyos ruhadarabok teljesen önálló felvétele.

1.5. Önálló munkafeladatok

Célok:

- saját hely felismerése (étkezésnél, alvásnál, öltözőben);
- saját ruhadarabok, eszközök felismerése, elővétele, elrakása;
- székek helyre rakása;
- játékok helyre rakása;
- szőnyeg feltekerése (pl. mozgásfoglalkozások);
- közös teremrendezés;
- ajtónyitás-csukás megtanítása;
- eszközök bevitele, kiosztása;
- egyszerűbb tárgyak kivitele (pl. konyhába);
- társak segítése;
- asztal letörlése;
- szemét összeszedése;
- egyszerű üzenet közvetítése óvodán belül;
- székek felrakása;
- közös ágyazás, ágynemű, ágyak lerakása;
- lépcsőn járás.

Minden fejlesztést az adott gyermek fejlettségi szintjéhez mérünk, s arra építünk, amit már tud. Az ügyetlen próbálkozást is értékeljük, jutalmazzuk. A szociális megerősítés, de gyakran maga a feladat elvégzése is jutalomértékű a gyermek számára.

1.6. Elvárások óvodáskor végén

- Megbízható szobatisztaság, szükségletek jelzése.
- Önálló étkezés (kanalazás, pohárból ivás) az elemi illemszabályok betartásával.
- Vetkőzés, öltözés minimális segítséggel (pl. cipőkötés).
- Felügyelet mellett önálló kéz-, arcmosás, törölközés.
- Szükség esetén kérjen zsebkendőt, kis segítséggel használja azt.
- Saját holmiját felismerje, tudja adott helyre rendezni.
- Munka jellegű feladatokban legyen együttműködő.
- Fésülést elviselje, próbáljon önállóan fésülni.

2. Mozgásfejlesztés foglalkozás

Ez a foglalkozás a nagymozgások kialakítását, begyakorlását, korrigálását szolgálja.

Formája: csoportos, vagy egyéni.

Ideje: heti 1

Időtartama: 20-30 perc

Célja:

- a motoros tanulás elősegítése;
- az alapmozgások kialakítása, korrigálása, az értelmes, célirányos mozgás kialakítása;
- a mozgásos gátlás oldása;
- az utánzókézség fejlesztése;
- a mozgáskoordináció fejlesztése;
- a szenzomotoros ismeretszerzés lehetőségeinek javítása;
- a biztos egyensúly kialakítása;
- a téri tájékozódás fejlesztése;
- a testséma fejlesztése;
- ritmusérzék fejlesztése;
- a figyelem, emlékezet, beszéd, mozgás összekapcsolása;
- a légzéstechnika javítása;
- ügyesség, állóképesség, erőnlét fejlesztése;

- a teljesítőképeség növelése;
- a szervezet sokoldalú, harmonikus, arányos fejlődésének biztosítása, az egészség megőrzése.

A mozgásfejlődés az érés és tanulás egységében valósul meg. A mozgás a gyermek természetes reakciója, természetes aktivitása. Benne komoly motivációs erő rejlik, mely könnyebbé teszi az ismeretek átélését. A jól ismert, biztonságos környezetben készítjük a gyermeket motoros válaszadásra. A gyermek saját aktivitásán át újabb és újabb tapasztalatokhoz jut, amelyek az érzékszervi és mozgásos tanulás további fejlődését szolgálják.

A mozgásfejlesztés hatalmas nyelvi anyagot is mozgásba hoz. Az átélt mozgás, és annak megfogalmazása erős késztetést jelent a történések kifejezésére.

2.1. A mozgásfejlesztés területei

- Passzív mozgásindítás (passzív tornáztatás).
- Játékos utánzó gyakorlatok.
- Alapmozgások kialakítása, korrigálása, gyakorlása.
- Mozgásos játékok.

2.1.1. Passzív mozgásindítás (passzív tornáztatás)

Feladatai:

- kapcsolatteremtés,
- biztonságérzet kialakítása,
- feszültségoldás ringató, gurítós játékokkal.
- figyelemfelkeltés,
- beszédkésztetés
- A mozgás, a segítségnyújtás, az irányítás elfogadtatása.

2.1.2. Játékos utánzó gyakorlatok

Feladatai: kapcsolatteremtés, sikerélmény biztosítása, közös tevékenység, az utánzókézség fejlesztése, az egyes testrészek átmozgatása, ráhangolódás a foglalkozásra, testséma fejlesztés, a beszédmegértés és beszédkésztetés, a figyelem, az emlékezet fejlesztése.

A játékos utánzó gyakorlatokat kezdetben segítséggel, majd egyre önállóbban végzik a gyerekek. A mondókával, verssel, énekkel kísért gimnasztikai gyakorlatok az egész test átmozgatását célozzák. Az énekek, versek megadják a mozgások ritmusát, egyszerűek, könnyen utánozhatóak, felkeltik a gyermek érdeklődését. Átaluk megismerik az egyes testrészeket, megtanulják, hogy melyek párosak, és azt, hogy ezek egymástól függetlenül is mozgathatóak.

2.1.3. Az alapmozgások kialakítása, korrigálása

Feladatai: A mozgásos gátlások oldása, a mozgásigény kiélésének segítése, a pontos mozgás-kivitelezés segítése, a hibás, összerendezetlen mozgások javítása, az erő, ügyesség, állóképesség, gyorsaság, teljesítőképeség növelése, az érzékelés, az észlelés, emlékezet, figyelem, gondolkodás, beszéd fejlesztése.

A foglalkozások fő részét ezek a gyakorlatok töltik ki. A csoportos együttlét alatt megtanulnak a gyermekek egymásra figyelni, egymást megvárni, segíteni egymásnak. Megtanulnak egyszerű verbális utasításokat végrehajtani. Viselkedésük fegyelmezettebb lesz.

A foglalkozás e része alatt hely- és helyzetváltoztató mozgásokat végeznek a gyerekek. A különböző minőségű talajon, szőnyegen, szabadban végzett, sokoldalúan begyakorolt mozgások hatására gazdagodnak ismereteik önmagukról, környezetükről. A páros gyakorlatok a kapcsolatteremtést is segítik.

A foglalkozások e részének tervezésekor különös figyelmet fordítunk a gyermek biológiai állapotára, esetleges társuló fogyatékoságára.

Gyakorlatok:

Rendgyakorlatok:

Kartartások: nyújtott, hajlított, vegyes karkörzések:

Állások: alapállás, terpeszállás, lábujjon állás, sarkon állás, talp élen állás, guggoló állás

Ülések: nyújtott ülés, terpeszülés, törökülés

Fekvések: hason fekvés, hanyatt fekvés, oldalt fekvés

Függések: függőállás, függeszkedés

Járás: kis és nagy lépésekkel előre, oldalra, gyors, lassú, különböző minőségű talajon, vonalak között, vonalon, tárgyak kikerülésével, tárgyak átlépésével, hullámvonalon, irányváltoztatással, különböző eszközökkel, lépcsőn járás

Futás: futkározás, célba futás, futás eszközzel a kézben, különböző irányban, irányváltással, gyors, lassú tempóban, tempóváltással, különböző szélességű vonalak között, futás közben akadály megkerülése, átlépése

Ugrás: leugrás, szökdelés, ki- beugrás, felugrás, átugrás

Dobás-fogás: eldobás, célba dobás, elkapás

Támaszgyakorlatok: csúszás, kúszás, mászás, gurulás

Egyensúlyérzékét fejlesztő gyakorlatok:

Lábujjhegyen állás nyitott, majd csukott szemmel.

Fél lábon megállás.

Statikai egyensúlyhelyzetből való kibillentés.

Egyensúlyozás vonalon.

Padon járás közben tárgy egyensúlyozása.

Egyensúlyozás Bobath labdán, hengeren, Ayres eszközökön.

Forgások, hintázás.

Gördeszkán húzás, tolás.

Posztúra utánzás.

2.1.4. Mozgásos játékok

Feladatai: a tanult mozgásformák játékos gyakorlása, egyszerű szabályok megismerése, a versenyszellem előhívása, a foglalkozás játékos lezárása.

Ezek a játékok azokból az elemekből épülnek fel, amelyek a foglalkozásokon megjelentek. Játék formájában szolgálják a rögzítést, a gyakorlást. Alkalmat kínálnak versenyzésre, páros gyakorlatokra, együttes játéokra. Siker, kudarc átélését teszik lehetővé.

Megtanulják a gyermekek ezek elfogadását, ezzel alkalmazkodóképességük is fejlődik.

A foglalkozások fontos része a légző gyakorlat is.

Célja: a hasi légzés kialakítása, a helytelen ritmusú légzés korrigálása, és a túlnyomóan szájon át történő ki- belégzés helyett az orron át történő belégzés megtanítása.

2.1.5. Tárgyi feltételek

Alapmozgások kialakítását, korrigálását segítő eszközök	henger, Asco készlet, pad, labda fürdő
Egyensúlyérzéklet fejlesztő eszközök	billenő pad, bobath labda, ayres eszközök
Kézügyességét fejlesztő eszközök	Különböző méretű labdák, szivacs krikett, szivacs teke

2.1.6. Elvárások óvodáskor végén

- Örömmel, szívesen mozogjanak.
- Tudjanak mozgást utánozni.
- Alkalmazkodjanak a foglalkozások rendjéhez.
- Értsék az egyszerű verbális utasítást.
- Szerezzenek jártasságot az alapmozgásokban.
- Lépcsőn kapaszkodva, váltott lábbal közlekedjenek.
- Biztosan mozogjanak tornaszeren, játszótéri játékokon.
- Tudjanak rövid ideig figyelni a felnőltre, és egymásra.
- Elemi szabályokat ismerjenek, tartsanak be.

3. Anyanyelv (beszédfejlesztés és környezetismeret)

A kommunikációs készség fejlesztését, a közvetlen környezet megismerését segítő foglalkozási forma.

Formája: csoportos, egyéni, esetleg mikrocsoportos.

Ideje: naponta.

Időtartama: 5-30 perc.

Célja:

- a gyermek beszéd iránti érdeklődésének felkeltése, utánzóképeség fejlesztése, kommunikációs igény felkeltése, ösztönzése;

- a beszéd indítása, a passzív, illetve aktív szókincs bővítése;
- a beszédszervek ügyesítése;
- a hallási figyelem, hallási diszkriminációs képesség fejlesztése;
- a beszédmegértés fejlesztése;
- a verbális kommunikáció gazdagítása, a jelzések differenciálása;
- a közvetlen környezet tárgyairól, élővilágáról, cselekvéseiről, történéseiről tapasztalatok, ismeretek szerzése;
- a grammatikai rendszer kiépítése;
- a kognitív funkciók, a figyelem, az emlékezet fejlesztése.

Az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekek speciális beszédfejlesztését az teszi szükségessé, hogy beszédjük minőségileg és mennyiségileg is eltér ép társaikétól. Később indul, lassabb ütemben fejlődik, s a szókincs, a mondatalkotás, illetve az artikuláció területén egyaránt sajátosságokkal bír. A beszéd-rendellenesség az értelmi sérülés velejárója és egyben súlyosbítja is azt.

Az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekeknél kommunikációs igényű beszédnevelést folytatunk. Csak a kommunikációban való tudatos beillesztéssel és a kommunikációs képességre való ráneveléssel fejleszthetünk. A fejlesztésnél hangsúlyozottan figyelembe vesszük a nonverbális ismerethordozókat is. Fejlesztjük a környezetből jövő jelzések iránti érzékenységet, azok felismerését és a megfelelő válaszadást.

Az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekek nemcsak azért maradnak el a fejlődésben, mert a központi idegrendszert sérült, hanem azért is, mert beszéd útján lényegesen kevesebb tanulási, fejlődési impulzushoz jutnak, mint ép társaik. Minél kevésbé beszél egy gyermek, annál kevesebb impulzus éri az emberek és dolgok felől. Nem tudja feldolgozni a környezet jelzéseit, elsivárosodik, nincs ami motiválja a kommunikáció fejlődését.

A beszédfejlődés szoros összefüggésben van a mozgásfejlődéssel. A kezdetben mozgásfejlődésre fordított energiák a motorika megszilárdulása után felszabadulnak, és a beszédfejlődés irányába hatnak.

3.1. Az anyanyelv (a beszédfejlesztés és környezetismeret) foglalkozás feladata

A beszédfejlesztés a gyermek egész napi tevékenységében jelen van, tehát nem tekinthető egyetlen foglalkozás megvalósítandó feladatának. A beszédfejlesztés szorosan kapcsolódik a mentális képességek, a szocializáció, a mozgás és játék fejlesztéséhez, összefonódik ezekkel.

A verbális fejlesztés nemcsak célként, hanem eszközként is megjelenik a megismerési folyamatban. Ezért az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekeket nevelő óvodákban szorosan összekapcsolódva, egymást kiegészítve egy foglalkozáson belül szerepel a beszédfejlesztés és környezetismeret, vagyis az anyanyelvi fejlesztés.

A környezet megismerésének feladata, hogy a gyermekek képességeikhez mérten minél több tapasztalatot szerezzenek (a mozgás és a különböző érzékszervek bevonásával) az őket körülvevő természeti és társadalmi környezetről. A gyermekek tapasztalataira, élményeire, már meglévő ismereteire támaszkodunk azért, hogy új ismereteket sajátítsanak el, illetve a meglévőket bővítsék. Ehhez egy szerető, sokat beszélő, megértő környezetet teremtünk, amelyben a gyermek minden rezdülésére, közölni akarására azonnal reagálunk, és megfogalmazzuk azt.

A környezetismeret témakörei szoros kapcsolatban vannak a többi nevelési területtel (pl. "testünk" témakör kiemelten szerepel a mozgásfoglalkozáson, és minden nap jelen van az önkiszolgálásban is).

A környezet megismerésére szolgáló témaköröket a gyermekcsoport fejlettségi szintjének, életkori sajátosságainak megfelelő tartalommal töltjük meg.

3.2. Témakörök a környezet megismerésére

Óvodások lettünk: nevek, jelek, felnőttek neve; tájékozódás az óvoda helyiségeiben.

Testünk: saját név, jel tudatosítása; saját test részei; testrészek másokon.

A család: a család tagjainak felismerése, megnevezése; a családtagok otthoni tevékenysége; a szülők, testvérek munkája.

Az őszi: az őszi természet megfigyelése (gyűjtés); őszi időjárás; őszi gyümölcsök; őszi zöldségek; őszi öltözködés (testséma fejlesztése).

A téli: a téli természet megfigyelése, téli örömök; a téli időjárás; a téli öltözködés (testséma fejlesztése); téli ünnepek.

A tavasz: a tavaszi természet megfigyelése (növényültetés); a tavaszi időjárás; tavaszi virágok; tavaszi gyümölcsök, zöldségek; tavaszi öltözködés (testséma fejlesztése); tavaszi ünnepek.

A nyár: a nyári természet megfigyelése; nyári időjárás; nyári virágok, gyümölcsök, zöldségek; nyári öltözködés (testséma fejlesztése).

Az óvoda: csoportszoba; öltöző; mosdó; konyha; udvar.

Otthoni tevékenységek: mosás; takarítás; főzés; terítés; mosogatás; ágyazás.

A közlekedés: a járművek felismerése; közlekedés az utcán, járműveken; helyes viselkedés a járműveken; elemi közlekedési szabályok elsajátítása.

Az állatok: a ház körül élő állatok; az állatkertben élő állatok.

Az utca: üzletek, épületek; vásárlás; járművek, járókelők.

Foglalkozások: fodrász; orvos; boltos; tűzoltó; rendőr.

Játékok: szobai játékok; tornatermi játékok; játszótéri játékok.

3.3. A beszédfunkciók fejlesztése és korrekciója

A beszédfejlesztést egyéni és csoportos formában végezzük. Természetesen egy-egy gyermek sérülésének súlyossága, milyensége nagymértékben meghatározza a vele való foglalkozás formáját. A beszédfejlesztés bizonyos elemeit csak egyéni foglalkozás keretében lehet jól begyakorolni. Ebben a munkában elengedhetetlen a logopédus aktív közreműködése.

Gyakorlatok a kommunikációs igény felkeltésére, a hallási figyelem fejlesztésére:

- aktivizálás, motiválás ritmus, dal segítségével;
- állathangok, állatmozgások utánzása;
- az akusztikus figyelem felkeltése: hosszú-rövid, gyors-lassú, magas-mély hangok megkülönböztetése;
- felszólítások, felkiáltások élénk gesztussal, mimikával kísérése;
- beszédszervek ügyesítése tornáztatással,
- játékos gyakorlatokkal (beszédszervek passzív tornáztatása, ajak-, nyelv-, fúvó-, légző-gyakorlatok);
- a beszéd indítása, a passzív és aktív szókinccs bővítése, játékos formában ismerkedés a tárgyakkal, ezek beépítése a szókinccsbe;
- a tárgyak mellett a képek megnevezése, a mondatalkotás segítése.

A foglalkozások időtartama az év folyamán változik, hiszen ahogy növekszik a gyermekek figyelme, koncentrációs készsége egyre hosszabb ideig lehet velük együtt dolgozni. Kezdetben 5-10, később 20-30 percesek lehetnek a foglalkozások.

3.4. Tárgyi feltételek

Anyanyelvi és környezeti nevelést segítő eszközök	Folyamat ábrák, tárgyképek, szóképek, számítógépes játék, természetből vett anyagok (termések, levelek, kövek, stb.), diavetítő, bábok
Kognitív képességeket fejlesztő eszközök	Montessori eszközök, Puzzlek, legók, építő kockák, formakirakók, játék járművek, dominó, memória játékok, társas játékok, logikai készlet
Autizmus specifikus kommunikációs eszközök	Napirendi kártyák, hívóképek, PECS

3.5. Elvárások óvodáskor végén

Általános követelményeket nem lehet meghatározni, hiszen a gyermekek beszédfejlődésének sajátosságai, jellemzői nagymértékben meghatározzák a fejlesztés menetét, eredményeit.

Egy kis részük csak a beszédmegértés bizonyos szintjére jut el, szituációhoz kötötten viszonylag jól értik a közléseket, kérdéseket, utasításokat, de szavakat még nem mond, csak hangokat hangoztat.

Vannak, akiknél később indul a beszédfejlődés, de már szavakban, szótöredékekben beszélnek.

Egy részük az óvodai évek végére megtanítható szavakban, egyszerű mondatokban beszélni. Közlésük azonban a különféle artikulációs hibák miatt esetleg nehezen érthető.

4. Vizuomotoros fejlesztés

A finommotorika fejlesztését, a kéz ügyesítését, a gyerekek ábrázoló készségét fejlesztő foglalkozás.

Formája: mikrocsoportos, egyéni.

Ideje: heti 3 foglalkozás.

Időtartama: 15-20 perc.

Célja:

- kéz és ujjak ügyesítése, mozgékonyságuk fokozása;
- a kéz izomerejének szabályozása;
- a célirányos kézmozgások kialakítása;
- a szem és kéz közti koordináció kialakítása;
- az ujjak tapintásérzetének fokozása;
- a csukló, az ujjak laza mozgatása;
- a látás- tapintás - mozgásérzet együttes szabályozása;
- a dominancia kialakításának segítése;
- a testséma fejlesztése;
- az ábrázoló kedv felkeltése;
- az ábrázolás eszközeinek, a különböző technikáknak megismertetése;
- a helyes ceruzafogás kialakítása;
- a figyelem, az emlékezet, az ügyesség fejlesztése;
- a téri tájékozódás fejlesztése;
- az analízáló, szintetizáló készség kialakítása;
- egyszerű ok - okozati összefüggések felismertetése;
- a beszédkészség fejlesztése;
- alapszínek és egyszerű formák megismertetése.

A nagymozgások és a finommotorika fejlődése egymással szoros kapcsolatban van. A mozgásos tanulás közben vizuális, akusztikus, kinesztetikus, taktilis ingerek fejlesztik a percepciót, hatnak a kognitív funkciókra és a beszédre, segítik a manipulációt. A vizuális percepció által alakul a látás, tapintás és mozgásérzet együttes szabályozása. A célirányos mozgás-kivitelezés érdekében számtalan tanulási helyzetet hozunk létre. Tág lehetőséget biztosít az önkiszolgálás e terület fejlesztésére. A szem-kéz koordináció

fejlesztésének elengedhetetlen feltétele a szem fixáló mozgásának kialakítása, az alak konstancia, az alak - háttér felfogó képesség, a téri irányok, térbeli viszonylatok fejlesztése. Mindehhez meg kell erősítenünk az érzékelő apparátust, fejleszteniünk kell a motoros folyamatokat, és a helyi képességeket. A különböző fejlesztő játékokkal végzett manipuláció ügyesíti a gyermek finommotorikáját, de igazi alkotókedvüket a festéssel, nyomdázással, gyurmázással, tépéssel, rajzolással élhetik ki. E tevékenység során sikerélményhez jutnak, produktumok keletkeznek, a gyermek látja alkotásának eredményét, ezért szívesen ábrázol. Megtanítjuk az egyes eszközök használatát.

Feladatok:

- a kéz ujjainak ügyesítése ujjtornával;
- a tárgyak pontos megfigyelése, fixálása;
- tárgyak, különböző eszközök fogása, elengedése;
- tárgyak megkülönböztetése tapintással;
- osztályozás szín, forma, nagyság, szín alapján;
- párosítás;
- ritmikus soralkotás;
- egyszerű mértani formák válogatása;
- kirakó játékok (puzzle) elemeinek összeillesztése;
- különböző anyagok, technikák megismertetése;

4.1. Az ábrázolás, alakítás fejlesztésének lehetőségei

Mintázás:	homok:	formázás; építés; formakitöltés;
	gyurma, agyag, só-liszt gyurma:	tépés; lapítás; sodrás; gömbölyítés; formálás;
Festés:	kézzel:	tenyérrel; öt ujjal; ököllel; egy ujjal;
	eszközökkel:	szivaccsal; szivacsos flakonnal; szivacs-ecsettel; vastag ecsettel.

Nyomdázás: szivaccsal;
dugóval;
terményekkel;
játéknyomdával.

Papírmunkák: gyűrés;
tépés;
sodrás;
ragasztás;
nyírás.

Rajzolás: vastag filctollal;
normál filctollal;
vastag zsírkrétával;
vastag színessel;
aszfalt krétával;
tábla krétával;
színes ceruzával.

Vegyes technikák

A felsorolt technikákat és eszközöket különböző nagyságú, minőségű, térbeli elhelyezésű anyagokon (papír, üveg, tükör, fólia, paraván, tábla, fa, textil, stb.) használjuk. A munka során ügyelünk a helyes irányra és a gyermekeknek is igyekszünk megtanítani a balról-jobbra és a fentről-lefelé haladást.

4.4.2. Tárgyi feltételek

Ecsetek, festékek, temperák, ollók, rajzlapok, színes kartonok, írólapok, szivacsok, gyurmák, ragasztók, ceruzák, filctollak, zsírkréták, krepp papírok, vatta, fonal.

4.3. Elvárások óvodáskor végén

- szívesen ábrázoljon;
- tudjon rövid ideig helyhez kötötten tevékenykedni;
- alakuljon ki kétujjas fogása;
- használja az ábrázolás-foglalkozáson megismert eszközöket;
- alakuljon ki kezessége, testsémája;
- alakuljon ki a megközelítőleg helyes ceruzafogása;
- tudjon egyszerű ábrát, ritmikus sort kirakni;
- tudjon pontosan illeszteni,
- munkájában balról-jobbra haladjon;

- tartsa be a papírhátát;
- rajzában alakuljon ki a helyes nyomaték;
- rajzában jelenjen meg a kezdeti emberalak ábrázolás.

5. Játékra nevelés

Adekvát játékhasználatot megtanító, a fantáziát, az elemi kreativitást fejlesztő foglalkozás.

Formája: mikrocsoportos, csoportos, esetleg egyéni.

Ideje: heti 2-3 alkalommal.

Időtartama: 10-15 perc.

Célja:

- a játékkedv felkeltése;
- az adekvát játékhasználat megtanítása;
- az egymás melletti tevékenység támogatása;
- az együttes játék örömeinek felfedeztetése;
- a konstruálás megtanítása;
- elemi szerepjátékok elsajátítása;
- a mozgás, a megfigyelőképesség, a figyelem, az emlékezet, a beszéd, a képzelet fejlesztése;
- a különböző minőségű, színű, formájú, nagyságú anyagok segítségével ismeretnyújtás környezet tárgyaitól;
- népi játékok, mondókák, énekes játékok segítségével elemi szabályok megtanítása, a zenei hallás, a ritmusérzék fejlesztése;
- a játéktevékenység örömforrásának biztosítása;
- az önálló, elmélyült, kitartó játék segítése;
- a mintakövetés, modellkövetés, az interakció támogatása.

A játék a gyermek fejlődésében alapvető jelentőségű, semmi mással nem helyettesíthető tevékenységi forma. A játékon belül a motoros, a szociális, és a verbális tanulás összefonódik, komplex formában jelenik meg.

A játék nem csupán szabadidős tevékenységet jelent, hanem jelen van minden célzott foglalkozáson is, ismeretszerző funkcióval bír, nélkülözhetetlen a beszédfejlesztésnél, a mozgásnevelésnél, a finommotorika fejlesztésénél.

A játékra nevelés együttjátszást, együttes cselekedtetést jelent, ahol a gyógypedagógus szerepe fokozatosan csökken, helyét a játékkezdemenyezés, majd az egyre önállóbb játék veszi át.

A játékra nevelési foglalkozáson a gyermek adott tevékenységéből indulunk ki. Az indirekt tanításba, illetve a pedagógus kezdemenezésébe igyekszik bevonni a gyermekeket. Az e foglalkozásokon megtanult játékokat hasznosítjuk a többi foglalkozáson is.

5.1. Megtanulandó játékok

5.1.1. Finommotorikát fejlesztő játékok

- ki-be pakolás;
- válogatás, csoportosítás;
- építés vízszintesen;
- építés függőlegesen;
- építés különböző formájú, anyagú, nagyságú elemekből;
- építés minta után;
- illesztés;
- fűzés;
- ujjak ügyesítése mondókákkal, mesékkel;
- barkácsolás.

5.1.2. A megismerő tevékenységet fejlesztő játékok

- szétvágott képek összeillesztése - puzzle;
- hasonlóság, különbözőség észrevételét segítő játékok;
- memori;
- képtörténet kirakása;
- sorozatok;
- hallási differenciálást fejlesztő játékok;
- tájékozódás a hang alapján;
- tárgyak felismerése tapintás útján.

5.1.3. Mozgásos játékok

- köralakítás;
- körbejárás;
- párválasztás;
- körjátékok;
- páros játékok;
- menetelés, vonatozás, sétálás;
- egyensúlyozó játékok;
- célba futás;
- egyszerű táncelemek.

5.1.4. Játékok a szabadban

- homokozás;
- hintázás;
- csúszdázás;
- mászókézés;
- pancsolás;
- labdagurítás, eldobás, elkapás;
- futkározás;
- ugrálás;
- körjáték a szabadban;
- hógolyózás, szánkózás, csúszkálás;
- húzás, tolás;
- kerékpározás, rollerezés;
- építés.

5.1.5. Szerepjáték elemei

- babaringatás, etetés, altatás, sétáltatás, öltöztetés, fürdetés, biliztetés;
- autó tologatás, szállítás, garázsépítés, közlekedési szőnyegen közlekedés;
- utazás;
- orvos, beteg;
- fodrász;
- főzés;

- takarítás;
- boltos;
- mese dramatizálása;
- ismerkedés a bábokkal.

5.1.6. Tárgyi feltételek

Finommotorikát fejlesztő eszközök	Gyöngyök, pötyi, építő kockák több méretben, lego, fűzős tábla
Megismerő tevékenységet segítő eszközök	Memorik, puzzlek, képtörténetek
Eszközök az udvari/szabadtéri játékhöz	Mászóka, csúszda, homokozó és játéka (vödör, lapát, szita, stb.), kismotor
Szerepjáték	Baba, babakonyha, bábok

5.1.6. Elvárások óvodáskor végén

- ismerjék az alapvető játékokat;
- legyenek képesek rövid ideig adekvátan játszani;
- válasszanak maguknak eszközt, használat után tegyék helyre;
- tanulják meg elkérni a játékot, tudjanak várni;
- tudjanak egyszerű építményt konstruálni;
- a szerepjátékok elemei jelenjenek meg játékaikban;
- ismerjenek dalos játékokat, kapcsolódjanak be a körjátékokba;
- legyenek képesek rövid ideig együtt játszani;
- ismerjék a játszótéri játékokat, használják azokat rendeltetésszerűen;
- ha kell, játékaikat kísérik beszéddel;
- a tanult játékokat próbálják továbbfejleszteni.

6. A zenei nevelés alapjai

Ez a foglalkozás lehetőséget nyújt a ritmusérzék, a zenei hallás, érzékelés, a harmonikus mozgás fejlesztésére.

Formája: csoportos, mikrocsoportos, egyéni.

Ideje: heti két alkalommal, és alkalomszerűen a mindennapi tevékenységbe ágyazottan.

Időtartama: 5-20 perc.

Célja: - a gyermek érzelmi életének alakítása, a gátlások oldása;

- hangulatkeltés, motiválás;
- a zenei érdeklődés felkeltése;
- utánzásra késztetés;
- a ritmusérzék fejlesztése;
- a környezet hangjainak felismerése, differenciálása;
- a zenei hallás fejlesztése;
- a zenehallgatás megszerettetése;
- egyszerű népi mondókák, dalos játékok, énekek megtanítása;
- ritmushangszerek, egyszerű hangszerek megismerése, használata;
- a beszéd, mozgás, zene, játék összekapcsolása;
- a csend, a zörejek, a zene szerepének értékelése.

Az a gyermek, aki már születése pillanatától élvezni édesanyja megnyugtató beszédét, halk énekét, aki megtapasztalja a csend jelentőségét -és nem az állandóan szóló tv, rádió háttérzaja mellett él-, az igényli a zenét, s később maga is szívesen énekel. Óvodánkban olyan légkört teremtünk, amelyben a zenének fontos, biztonságot árasztó szerepe van.

A kisgyermeket zörejek, zenei hangok tömege veszi körül. A zörejek fontos szerepet játszanak a gyermek ismeretszerző folyamatában. A többször ismétlődő zörejhangokból mozgásokra, eseményekre tud következtetni (megérkezett valaki, ebédelünk stb.). A gyerekek maguk is keltnek zörejeket játékok során. Felhívjuk figyelmüket a környezetben keletkezett váratlan zörejekre (mentő, kukás kocsi, telefoncsörgés).

A beszéd és a zene szoros kapcsolatban van. A beszéd tempója, a ritmus, a hanglejtés, a hanghordozás, a hangmagasság más-más jelzést hordoz a gyermek számára. Érzelmi hatásuk különös jelentőséggel bír.

Az értelmi fogyatékos és autista óvodás életében az ének óriási szerepet játszik. A közvetlen, személyes kapcsolat, a biztonság megteremtésében az óvónő éneke nélkülözhetetlen. Napközben bármikor adódhat lehetőség éneklésre, mondókázásra. Az énekhang játékot, mozgást kísérő szerepe is kiemelkedő.

A dalok szolgálhatják a hangulatkeltést, de zenehallgatásként is éneklünk. Olykor a szöveg is érdekes lehet, míg máskor a szöveg jelentéktelen. Az óvodánkban alkalmazott mondókák, énekek hangsúlya, lüktetése, ritmusa, szövege, dallama, mozgásossága egyaránt jelentőséggel bír.

A dalokat először a felnőtt éneкли, a gyerek figyel, vele örül, újra és újra kéri. Tehát egy mondóka vagy dal önmagában is öröm, de igazi örömet a sokszori ismétlés ad. Fokozza a gyermek érdeklődését a szép, tiszta felnőtt éneklés, a tempó változtatása, a hangerő modulálása.

A ritmushangszerek majd mindennapos használatát elengedhetetlennek tartjuk. A hangszerek is szerepet kapnak a gyermekek zenei nevelésében, mert az egyszerűbb hangszerek megszólaltatása, a felnőtt hangszeres játéka élményt jelent a gyermekek számára. A zene megnyugtató, elringató, figyelemfelkeltő, motiváló szereppel bír.

6.1. A zenei nevelés feladatai

- a gyermek és a felnőtt közötti személyes kapcsolat elmélyítése;
- höcögtetők, ringatók, lovagoltatók megszerettetése;
- mondókák elsajátíttatása;
- a közös éneklés megszerettetése;
- egyszerű dalok, dalos játékok megismertetése;
- halk-hangos, gyors-lassú, magas-mély érzékeltetése;
- ritmushangszerek használatának elsajátíttatása;
- az egyenletes lüktetés kialakulásának alapozása;
- egyszerű hangszerek (furulya, síp stb.) megismertetése.

6.2. Tárgyi feltételek

Magnó/cd lejátszó, gyermekdalokat tartalmazó könyvek

Hangszerek: Dobok, csörgők, triangulum, sípok, ritmubot, kasztanyetta, xilofon, furulya, cintányér, kereplő, rumba tők

6.3. Elvárások óvodáskor végén

- szívesen énekeljenek;
- szívesen vegyenek részt dalos játékokban;
- ismerjék fel a tanult mondókákat, dalokat;
- tudják használni a ritmushangszereket;
- ismerjék fel az egyszerű hangszereket;
- próbálják egyenletes lüktetéssel kíséni a tanult mondókákat, dalokat.

V. Autizmussal élők nevelési folyamata

1. Az autizmussal élő gyermekek jellemzése

A terápiás és pedagógiai célok összeolvadnak az autista gyermekek nevelésében. Az autizmus spektrumra legjellemzőbb a kölcsönösséget igénylő szociális készségek, illetve a rugalmas gondolkodás és kreativitás területén tapasztalható kognitív deficit, a beszéd szintjéhez képest károsodott kommunikáció, az egyenetlen intelligencia, illetve képességprofil és a következményes sztereotip viselkedés, érdeklődés, aktivitás. Átfogó fejlődési zavarról van szó, amelyet nem gyógyítunk vagy elmulasztunk, hanem kompenzálni próbálunk – többek között - autizmus-specifikus eszközrendszer használatával.

A fejlesztés, a módszerek és a tervezés szempontjából kiemelkedő jelentőségű speciális tulajdonságok:

- A másik személy szándékának, érzéseinek, érzelmeinek, gondolatainak, szempontjának meg nem értése, az önmagára vonatkoztatás hiánya, legsúlyosabb esetben képtelenség arra, hogy az embereket, mint számára a valóság egyéb elemeinél fontosabbakat, a tárgyaktól megkülönböztesse.
- A belátás hiánya vagy korlátozott volta egyrészt a saját tudásával kapcsolatban, másrészt a tudás, illetve ismeret megszerzésének forrásával, módjával kapcsolatban.
- A szociális megerősítés jutalomértékének, illetve a belső motiváltságnak gyakran teljes hiánya: a gyermekeknek nagyon kevés dolog, vagy szokatlan dolog okoz örömet.
- A beszéd korlátozott megértése, még látszólag jó beszédprodukció mellett is. Ezt a nehézséget fokozzák a beszéd emocionális, szociális sajátosságai.
- Egyenetlen képességprofil: ismeretek és önellátás, mechanikus és személyes memória közötti szakadékszerű különbségek.

Típusos erősségek, amelyekre az autizmussal élő gyermekeknél építeni lehet:

- A megfelelő szintű vizuális információ általában informatív.
- A tanult rutinokhoz, szabályokhoz való alkalmazkodás.
- Jó mechanikus memória.
- Megfelelő környezetben, érdeklődésének megfelelő témánál kiemelkedő koncentráció és kitartás.
- Egyes, nem szociális tartalmú területeken relatíve jó képesség: memoriter, zene.

2. Általános és speciális nevelési célok és feladatok

Az autizmussal élő gyermekeket fejlesztő óvoda nevelési céljai és alapelvei több szempontból megegyeznek a közoktatási rendszer egyéb profilú óvodáival, amennyiben elősegíti a gyermekek sokoldalú, harmonikus fejlődését és a gyermeki személyiség minél teljesebb kibontakoztatását. Fontos nevelési célja a gyermekek egészséges életmódra szoktatása, figyelembe véve az életkori és egyéni sajátosságokat, valamint az eltérő fejlődési ütemet.

A legáltalánosabb távlati cél az egyéni képességek, fejlettségi szint mellett elérhető legjobb felnőttkori szociális adaptáció és önállóság feltételeinek megteremtése. Ennek elérése érdekében szükség van a fogyatékos készségek kompenzációs, rehabilitációs fejlesztésére, a fejlődési elmaradás, a másodlagos problémák kezelésére, a mindennapi gyakorlati készségek speciális módszerek segítségével

Az autizmussal élő gyermekek óvodai nevelésének célja az elemi adaptív viselkedések kialakítása:

- Szociális és kommunikációs készségek célzott fejlesztése.
- Az autizmusból és a társuló fogyatékoságokból eredő fejlődési elmaradások lehetséges célirányos kompenzálása.
- A sztereotip, szociálisan nem megfelelő viselkedések kialakulásának megelőzése, illetve korrekciója.
- A fogyatékoság specifikus, protetikusan, augmentatív környezet, eszközök, módszerek és szokásrendszer kialakítása és használatának elsajátíttatása.

A fenti speciális óvodai célok eléréséhez a következő feladatok kapcsolódnak a fő fejlesztési területeken:

1. Kommunikáció és szociális viselkedés:

- Beszéd előtti (preverbális) csecsemőkori kommunikáció elemeinek tanítása.
- Szociális kapcsolatteremtés elemeinek tanítása.
- A beszéd vagy ennek hiányában az alternatív, vizuális eszközzel történő kommunikáció használatának tanítása.
- Tanítási helyzetben szükséges elemi szociális viselkedés kialakítása.
- Augmentatív kommunikációs eszközök használatának tanítása mindennapi élethelyzetekben, a protetikusan környezet részeként.

2. Fejlődési funkció elmaradások, korai elemi készségek:

- Alapvető önkiszolgálási készségek kialakítása: étkezés, szobatisztaság, öltözés, tisztálkodás.

3. Korai kognitív funkciók:

- Elemi logikai műveletek, fogalmak, összefüggések tanítása.
- Szociális és kognitív készségek fejlesztése.
- Egyszerű aktivitásformák kialakítása strukturált keretek között.
- Általánosítás képességének fejlesztése.
- Az elsajátított képességek önálló használatának tanítása.
- Az elsajátított képességek más összefüggésben való használata.
- Képességek alkalmazása más, elsősorban otthoni környezetben.

4. Viselkedésproblémák kezelése, megelőzése, alternatív viselkedések kialakítása:

- Kétszemélyes tanítási helyzetben való részvétel viselkedési elemeinek kialakítása.
- Csoportba való beillesztés kialakítása.
- Óvodán kívüli környezethez való adaptív viselkedés kialakítása.

5. A gyermekekkel kapcsolatos gondozási feladatok ellátása:

A fenti célok és feladatok megvalósítása érdekében az óvodai nevelés, illetve ideális esetben a szülőkkel való szoros együttműködés eredményeképpen a gyermek egész ében töltött idejét, ezen belül különösen a természetes élethelyzeteket ki kell használni a fejlesztésre.

3. Az óvodai élet megszervezésének elvei és gyakorlata

Időbeli jellemzők:

A korai beavatkozás ideálisan már kb. 2 éves kortól megkezdődhet. Nagyon fontos, hogy a támogatott funkciófejlődés az éphez közelítsen, és minél kevesebb másodlagos hiány keletkezzen. A speciális nevelésnek folyamatosnak és tartósnak kell lennie, a szakembereken kívül a család bevonásával. A speciális módszerek egy része életmódszerűen az egész nevelést áthatja. Az új ismeretek elsajátítása vagy új funkciók kialakítása rendszeres, rövid és intenzív egyéni foglalkozást, fejlesztést kíván. Számolni kell a nevelés nagy időigényével.

A nevelés tervezésének szempontjai:

Egyéni fejlesztési terv részletes fejlődési és/vagy mentális szintfelmérés alapján, a fejlődés követésével, a fejlesztési, nevelési, tanítási célok folyamatos korrekciójával készülhet. A tervnek a nevelési teendőket és célokat hierarchikus rendben kell tartalmaznia, távlati, középtávú és közvetlen célok formájában. A hierarchia fő szempontja változik a gyermek fejlődésétől függően.

3.1. Személyi és tárgyi feltételek

Az autizmussal élő gyermekek óvodai fejlesztéséhez autizmus területén speciálisan képzett szakember (gyógypedagógus, óvodapedagógus, asszisztens) szükséges. Alapvetően fontos, hogy a tárgyi környezet biztonságos legyen az autizmussal élő gyermek számára is. Esetükben nem mindig elégedhetünk meg azokkal a biztonsági óvintézkedésekkel, melyeket tipikusan fejlődő óvodások számára dolgoztak ki. Érdemes gondolni a szenzoros érzékenységekre, vagy éppen a túl magas ingerküszöbből adódó veszélyekre is. Az autizmussal élő gyermekek fejlesztése során törekedni kell a mindennapi életben használt tárgyak, eszközök alkalmazására. Az óvodai fizikai környezet strukturáltsága, szervezettsége biztosítson megfelelő munkakörnyezetet a pedagógusnak, valamint hatékonyan segítse elő az autizmussal élő gyermekek lehető legnagyobb önállóságát.

3.2. Protetikus környezet kialakítása

Az autizmus olyan fejlődési zavar, mely súlyosan akadályozza a tárgyi és szociális környezet megértését, a célszerű, adaptív viselkedés fejlődését. A károsodás következménye, hogy az autizmusban érintett gyermekek számára a szociális partnerek által nyújtott nyelvi információk nem adnak elegendő támpontot viselkedésük megszervezéséhez. Szociális-kapcsolatteremtési nehézségeik miatt gyakran kerülnek a társas helyzeteket. Az autizmussal élő gyermekek környezetüket sokszor kaotikusnak látják, érzékelik. Számukra az emberek viselkedése kiszámíthatatlan, a környezet változásai nehezen követhetőek. Éppen ezért sokszor tanúsítanak ellenállást a változásokkal szemben. Ezért esetükben az élő nyelv és a szociális közvetítés helyettesítendő és kiegészítendő egyénre szabott vizuális környezeti támpontokkal.

A	protetikus	környezet	elemei:
-	A tér strukturálása.	-	Munkaszervezés.
-	Napirend (tér-idő struktúra).	-	Munkarend

1. A tér strukturálása:

A tárgyi környezet megfelelő felépítése, áttekinthetősége vizuális támpontokkal szolgálhat a gyermekeknek. A terem bútorainak elrendezése segítheti a gyermekek önálló tevékenységét, a szabályok és határok felismerését és az azokhoz való alkalmazkodást. A különböző tevékenységekhez igazodó helyszínek kialakítása, a határvonalak világos kijelölése, az eszközök adott helyszínen való alkalmazása elősegíti, hogy a gyermekek önállóan felismerjék hol tartózkodnak és milyen viselkedést vár el a környezet. A környezet érthetővé tétele és a szokások együttes kialakítása biztonságot ad az autizmussal élő gyermekeknek.

Óvodai csoportunkban sajnos hely szűke miatt áthidaló megoldásra volt szükség. Nincsen külön helye az étkezésnek, a foglalkozásoknak és a játéknak. Az étkező asztaloknál és a játékszőnyegen alkalmanként foglalkozást is tartunk. A foglalkozásokhoz tartozó rituálék, a szigorú szabályok, szokások, a következetesség segítenek abban, hogy a térben való eligazodás ne okozzon nehézséget.

2. Az idő strukturálása:

Az autizmussal élő gyermekeknek problémát okoz a szimbolikus, elvont, átmeneti, láthatatlan információk feldolgozása. Érthető, hogy súlyos nehézséget jelent számukra a "láthatatlan idő" fogalma, mely rendkívül elvont. Bizonytalansághoz, félelemhez vezethet, hogy nem tudják a nap folyamán mi fog történni, egy-egy tevékenység mennyi ideig tart, meddig kell várakozni, lesz-e kedvelt tevékenység, esemény. A tevékenységek sorrendiségének (pl. szokásrend) kialakításával, valamint az egyén aktuális fejlettségi szintjének megfelelő szimbólumrendszer alkalmazásával (forma és kiterjedés tekintetében), amely a nap tevékenységeit sorrendben bemutatja (minden tevékenységnek külön szimbóluma van) így előre bejósolhatóvá válnak a nap tevékenységei. Ennek segítségével csökkenhetnek a váratlan események okozta szorongások, félelmek, és megelőzhetőek lehetnek a súlyos viselkedésproblémák.

3. Tér-idő strukturálása - napirend alkalmazása:

A térstruktúra a tevékenységek megfelelő térhez kapcsolását jelenti, míg az időstruktúra a tevékenységek sorrendiségének kialakítása. Ezek összekapcsolása a napirend.

- A napirend vizuális információ-hordozó, a környezet kommunikációja a gyermek felé, mely a tevékenységek helyét és sorrendjét jelzi.
- A napirend egyénre szabott, használata nem elhagyható.
- A napirend alkalmazása kezdetben rugalmas, a környezet alkalmazkodik a gyermek szokásaihoz, kedvelt tevékenységeihez. Szükséges a tevékenységek gyakori váltása, hogy a gyermek minél hamarabb megtanulja a tevékenységet a megfelelő térhez kötni, és a napirendet használni.

A napirend egyénre szabott az alábbi szempontok szerint:

- A gyermek számára biztosan érthető formát kell használni, amely a szimbólumok megértésének szintjétől függ. Ennek alapján a napirend lehet tárgyias vagy képes. A képes napirenden belül különböző fokozatok különülnek el. Van, amelyik lényegét ábrázoló fotókat, színes képeket szóképpel, piktogramokat szóképpel, vagy csak szóképeket használ. A napirend alkalmazásának feltétele, hogy a gyermek tudjon tárgyat tárggyal egyeztetni, vagy a képes napirend alkalmazása folyamán tárgyat képpel, képet képpel, illetve szóképet szóképpel egyeztetni.
- Idő (napirend hossza): minden esetben csak a gyermek számára átlátható szakaszt jelezzük előre.

4. Egyéb vizuális segédeszközök:

A napirenden kívül még további segítő eszközöket is alkalmazunk, melyekből az autizmussal élő gyermekek megtudhatják, hogy mit hol találnak, meddig tart egy-egy tevékenység (munkarend), és hogy hogyan (munkaszervezés) lehet azt elvégezni. Egy tevékenység elvégzésének lépéseit leggyakrabban úgynevezett folyamatábrával (pl. kézmosás folyamata) mutatjuk meg, melyet szintén a gyermek szintjéhez szabunk.

4. A fejlesztés fő területei

4.1. Kommunikáció

Az autizmussal élő gyermekek kommunikációjának jellegzetességei:

Az autizmus önmagában nem vezet nyelvi elégtelenséghez, náluk elsősorban a kommunikatív alapok hiányoznak. A nyelv pusztá birtoklása (amennyiben van) nem biztosítja az autista gyermek számára, hogy képes legyen használni azt a kommunikációban vagy a gondolkodásban, mivel esetükben a nyelv nem kommunikációba ágyazott. Náluk tehát annak a megértése az elsődleges, hogy mi a kommunikáció.

Az autizmussal élő gyermekek közös jellemzője, hogy a nonverbális kommunikáció használata és megértése sérült. A legkorábbi időszakról fogva megfigyelhető a 'közös figyelmi helyzet' ('joint attention') kialakításának nehézsége vagy hiánya, a mutató hiánya, csökkent érdeklődés a környezet szociális elemei iránt. A sérülés mértéke és variációi az egyes gyermekek esetében nagyon különböző tüneteket mutathatnak.

Az autizmussal élő gyermekek jelentős százaléka az óvodás korban még nem beszél, azaz nem produkál olyan hangokat, melyek felismerhető szavakká állnak össze (sokan közülük soha nem tanulnak meg beszélni).

Jellemzők:

- A beszédfejlődés késése, megakadása (ill. nem alakul ki beszéd), a gyerek nem kompenzál metakommunikációval.
- Azonnali és késleltetett echolália. Gyakran beilleszkedési kísérletnek tekinthető. Eszköznek, mellyel az autizmussal élők megpróbálnak részt venni a beszélgetésekben.
- Sztereotip szófordulatok, pedáns szóhasználat.
- Személyes névmások, ragok cseréje. Magáról Esz./1. személyben beszél, vagy magát nevével szólítja.
- Neologizmusok, furcsa szóhasználat. Például nagymamáját életkora alapján nevezi meg.
- Idioszinkrázia: létező szavakat sajátos módon kombinál.
- Sajátos intonáció, hangerő, ritmus a beszédben.
- Kérdések sztereotip ismételtetése, érdeklődési körnek megfelelő monológok.
- Nehézség a kölcsönös beszélgetés felépítésében. A beszélgetés szociális szabályait nem értik, emellett nem élik bele magukat a másik ember helyzetébe.
- A beszédértés színvonala elmarad a beszédprodukciótól. A gyermek beszéde kontextusfüggő, elvont és összetett dolgokat nem ért meg.
- A 'szó szerinti értelem problémája'.

Beavatkozás; a fejlesztés területei:

A beavatkozás célja minden esetben, hogy a gyermek komplexebb kommunikációs kompetenciára tegyen szert. Ez azt jelenti, hogy a spontán expresszív és receptív kommunikációja váljon funkcionálisabbá, rugalmasabbá, illetve bővüljön tartalmilag, térben és a szociális környezetet érintően. A beavatkozás mindig az adott gyermek és környezete igényeinek, a gyermek készség szintjéből kiindulva, egyéni fejlesztési terv alapján történik.

1. Preverbális kommunikáció:

Célja, hogy a kommunikációt olyan eszközként ismertesse meg a gyermekkel, mely ok-okozati interakciók halmaza, és mely alkalmas eszköz a társas világ mozgatására.

2. Alternatív és augmentatív kommunikációs (AAK) eszközrendszerek használata:

A verbális kommunikáció túl nehéz, túl elvont lehet egy – akár beszélő, akár nem-beszélő – autizmussal élő gyermek számára. A tapasztalat azt mutatja, hogy számukra az olyan vizuális kommunikációs rendszerek alkalmazása, mellyel a szimbólum és a jelentés közötti kapcsolat sokkal konkrétabbá, ikonikusabbá válik, nagyban megkönnyíti az interakciók megértését és működtetését.

Picture Exchange Communication System (PECS): Alapvetően képek alkalmazását jelenti. A gyermekekhez igazítva ezt különböző szimbólum-szinteken alkalmazzuk (tárgyas, fotós, képes, piktogramos, szöveges).

A módszer előnyei: Használata azonnali sikerélményhez vezet. Nem feltétel, hogy a gyermek képes legyen utánozni, tartósan figyelni, megérteni nyelvi instrukciókat vagy képi információkat. Az alkalmazott képek közérthetőek. A lehető legkorábban megkezdett intenzív terápia elősegíti a beszélt nyelv használatának kialakulását. Tapasztalataink szerint beszélő gyerekeknél is növeli a kommunikációs késztetést, a nyelvileg kifejezett dolgok komplexitását és változatosságát, illetve hatékonyan csökkenti a viselkedés problémákat.

3. Beszédértés és beszédhasználat:

Magában foglalja az egyszerű szókincs bővítésen túl a nyelvi feldolgozás elősegítését, a nyelvi nehézségek kezelését és nem utolsósorban annak elősegítését, hogy a gyermek képessé váljon a nyelvet szociális interakciókban hatékony kommunikátorként használni. Cél, hogy a használt beszéd minél funkcionálisabb, rugalmasabb, minél több helyzetben önálló, generatív (a szavakat „újrateremtő módon” használó) legyen. A beszéd megértését a nyelvi feldolgozás segítségével túl nagyban támogatja, ha egyszerűbb mondatokat, konkrét jelentéssel bíró szavakat használunk. Magyarázataink legyenek leíróak körbeíróak helyett.

4. A metakommunikáció értése és használata:

A metakommunikatív eszközök használatában, illetve azok kommunikációs tartalmának az egyes interakciókban való leolvasásában az autizmussal élő gyermekek változatos, ám többnyire mély hiányosságokat mutatnak. Ezeknek a jelzéseknek mind megértését, mind használatát konkrétan, amennyiben lehetséges vizuálisan támogatott módon tanítanunk kell. Amikor kommunikálunk a gyermekekkel azokat fontos kiegészítenünk metakommunikációs eszközökkel, ám nem várhatjuk el annak spontán megértését.

4.2. Szociális készségek

A szociális interakciók jellegzetességei:

A szociális viselkedésekhez olyan jelentős mértékű rugalmasságra és elvont viselkedésre van szükség, amellyel egy rugalmatlan kognitív stílus birtokában nehezen (vagy nem) lehet megbirkózni. Az autizmusban sérült három terület közül (szociális viselkedés, kommunikáció és rugalmas viselkedésszervezés) a legmarkánsabb problémákat a szociális interakciókban fedezhetjük fel: az autizmus, mint „szociális fogyatékoság” a legvilágosabban specifikus. Elsődleges fontosságú speciális pedagógiai cél a gyermek képességszintjének megfelelő szociális viselkedés, illetve az ezt megalapozó elemi készségek fejlesztése, tanítása. A tanítási, fejlesztési módszerek kiválasztásakor figyelembe kell venni, hogy az autizmusból fakadó nehézségek miatt a gyermekek nem képesek a szociális készségeket spontán, intuitív úton elsajátítani. Ezért a tanítás, fejlesztés során elsődleges fontosságú szerepet kapnak a kognitív és viselkedésterápiás eljárások. A szociális fejlesztés áthatja az óvodai fejlesztés egészét, minden területen megjelenik, hol célként, hol feladatként, hol feltételként.

Jellemzők:

- A környezetében lévő emberek iránt kevésbé érdeklődő.
- Fájdalmában, szomorúságában nem keres vigasztalást és ő sem ad, vagy sztereotip, tanult módon teszi.
- Nem osztja meg örömét és élményeit.
- Figyelmen kívül hagyja a szociális kulcsingereket. Például idegenekkel szokatlanul barátságos.
- Nem helyénvaló, zavarba ejtő kérdések, állítások jellemzik.
- Nem, vagy ritkán kezdeményez másik gyerekekkel közös tevékenységet.
- Nehezen érti meg a szociális szerepek közti.

- Kontextusnak megfelelő szemkontaktus csökkent használata, nem megfelelő időzítése.
- Kortárskapcsolatok hiánya.

A fejlesztés fő területei, a fejlesztés szempontjai:

1. A taníthatóságot megalapozó szociális készségek:

- Más személyek jelenlétének felismerése és elfogadása

Az autizmussal élő gyermekeknél más személyek fizikai közelségének elviselése, az érintés elfogadása, illetve a még elviselhető fizikai közelség mértéke nagyon különböző lehet. Ennek oka lehet a túlzott taktilis érzékenység is, de gyakrabban okoz zavart a másik személy mentális állapotainak korlátozott megértése, és ebből fakadóan viselkedésének bejósolhatatlansága.

- A pedagógus segítségének elfogadása

A segítség elutasításának leggyakoribb oka, a segítő szándék meg nem értése. Az autizmussal élő óvodás gyermek nem mindig érti a felnőtt szerepeket sem. A felnőtt szándékának direkt megfogalmazása, és a segítség pozitív vonásainak hangsúlyozása eredményre vezethet.

- A csoport-élet elemi viselkedési szabályainak, szokásrendszerének elfogadása

A szokásrendszer kialakításában sokat segíthet, ha az autizmussal élő gyermek számára konkrét, szituációkra pontosan megfogalmazott szabályokat adunk, melyeknek betartását rajzos emlékeztető kártyákkal, és személyre szabott következetes jutalmazással segíthetjük.

- Az utánzási készség fejlesztése

Az autizmussal élő gyermekek utánzással kapcsolatos nehézségei miatt nem hagyatkozhatunk a szociális és egyéb készségek spontán elsajátítására. A fő nehézség az, hogy a gyermek képtelen kiválasztani értelmes, utánzandó viselkedéseket. Egyforma valószínűséggel választ és utánoz szociálisan elfogadható, irreleváns, vagy nem kívánatos viselkedéseket is.

2. Önmagáról való tudás tanítása:

- *Személyi adatok tanítása*

Saját és családtagok személyi adatainak (név, születési adatok, lakcím, életkor) spontán módon való elsajátítása a szociális érdeklődés hiánya miatt általában nem történik meg. Ezeket egyéni helyzetben érdemes tanítani, és számítani lehet arra, hogy a megtanult adatok csoportos helyzetben való előhívását, illetve a más személynek való adatközlést is külön tanítani kell.

- *Saját külső tulajdonságainak tanítása*

Ahhoz hogy a gyermek saját magát más személyektől elkülönítse, illetve a gyermek saját énképét kialakítsa, szükség lehet külső tulajdonságainak szisztematikus tanítására. A külső jellemzők szemlélésére és megnevezésére fényképet és tükört használunk. A tulajdonságok megnevezésére alkalmas kifejezéseket (arcformák, szemszínek, hajformák, testalkatok, stb.) külön is tanítani kell.

- *Elemi élménymegosztás tanítása*

A velük történt eseményekről való beszámolást nehezíthetik az észleléssel, az oksággal, és időrendiséggel, illetve a felidézéssel kapcsolatos nehézségek. Az átélt eseményeknek és azok időrendjének felidézését segíthetik a róluk készült fénykép vagy videó felvételek, naplóírás, melyeknek szisztematikus alkalmazása hatékony lehet az élménymegosztás tanításában.

3. Kapcsolatteremtés és fenntartás

- *Egyszerű szociális rutinok megtanítása*

A társasági viselkedési formák (köszönés, figyelemfelkeltés, kérés) környezet számára elfogadható módjának elsajátítása alapvető fontosságú az autizmussal élő gyermekek számára, mert a környezet számára megkönnyíti az elfogadásukat.

- *Óvodán belüli egyszerűbb szociális helyzetek viselkedési szabályainak betartása*

Ahhoz, hogy számukra szociális készségeket tanítsunk, pontos információkat kell nyújtanunk arról, hogy az emberek mit miért tesznek. Az információknak relevánsnak kell lenniük, és olyan eszközökkel kell közvetíteni, amelyeket a legkönnyebben

megértene. Ilyen eszközök lehetnek a konkrét helyzetekre, személyre szólóan megfogalmazott viselkedési szabályok. A viselkedési szabályokat egyszerű, a gyermek számára világos rajzokkal is prezentálhatjuk, és betartásukat jutalmazással segíthetjük.

- Elemi kooperáció felnőttel, gyermekkel

A kétszemélyes vagy csoportos tevékenység alapvető feltétele, hogy a résztvevők vegyék figyelembe a közös célokat, és a többi személy szempontjait is, és cselekedeteiket ahhoz igazítsák. A kooperáció lényege, hogy a közös cél érdekében a saját célokat, vagy azok egy részét fel kell adni, az eszközöket meg kell osztani, és adott időpontban a saját részfeladatot kell elvégezni. Az autizmussal élő gyermekek számára ez legtöbbször túl nehéz feladat, ezért az együttműködés elemeit (közös cél kitűzése, eszközmegosztás, sorra kerülés kivárása) először kétszemélyes helyzetben, segítő felnőtt jelenlétében kell megtanítani.

A szociális fejlesztést segítő módszerek:

„Babzsák” foglalkozás, Én-könyv, Napló, Szociális történetek.

4.3. Játék

A játékfejlődés jellegzetességei:

- Jellemző a játéktárgyak nem funkcionális megfelelő használata (autó kerekét pörgeti, könyvet széttepi). Egyes esetekben nem jelenik meg spontán a funkciójáték sem.
- A játék rugalmas minősége nincs jelen, illetve a szimbolikus tettetés és a szociális bevonódás hiányzik a játéktevékenységeikből. Jellemző a beszűkült, sztereotip, repetitív játéktevékenység, illetve játék-rutinok (pörgetés, kocogtatás, sorba rendezés). Egyes gyermekek hónapokon, vagy akár éveken keresztül is egyetlen játékszekvenciát ismételtetnek, akár napi több órán át.
- A szimbolikus tettetés érettebb formái (mintha- és szerepjátékok) ritkán alakulnak ki spontán módon, emellett gyakran repetitívek és szó szerinti. A képzeletről árulkodó verbális és nonverbális kiegészítések (mimika, gesztusok, hangok, szavak stb.) ritkán foglaltatnak benne spontán, változatos módon az ilyen jellegű játékban. Egyes

autizmussal élő gyermekek eljátszanak olyan játék-rutinokat, melyek a mintha-játék előrehaladott formáira emlékeztetnek; mindazonáltal a rugalmas képzelet megnyilvánulásai, beleértve az embereknek, karaktereknek, illetve életteli tárgyaknak tulajdonított mentális állapotokat, ritkák.

- Nehézségek a kortársakkal való kölcsönös játéktevékenységben: másik gyerekkel nem kezdeményez kapcsolatot (ha igen, akkor sok esetben furcsa, nem adekvát módon), inkább a párhuzamos játék a jellemző.

Beavatkozás, a fejlesztés területei:

A beavatkozás célja minden esetben, hogy a gyermek komplexebb játéktevékenységre tegyen szert, vagyis a spontán játéka váljon rugalmasabbá, illetve tartalmilag, térben és a szociális környezetet érintően bővüljön.

1. A játékeszközök megfelelő használata:

Az autizmussal élő gyermekek egy része nem ismeri fel, hogy a játéktárgy nem csupán eszköz, hanem egy másik, a valós életben előforduló tárgyat is reprezentál, emiatt gyakran fordul elő, hogy változatos, fantáziadús játék helyett tárgyakat gyűjt, sorba rak, a tárgyak eredeti funkciójától függetlenül annak irreleváns részleteivel, vagy sajátos tulajdonságával foglalkozik, erőteljesen ragaszkodik hozzájuk. Szükséges a játékeszközök és tevékenységek funkcionális használatának tanítása, melynek érdekében a tárgyi és szociális környezetet tudatosan úgy kell szervezni, hogy aktivitásra készítse a gyermeket.

2. A napi struktúrán belül az önállóan végezhető szabadidős tevékenységek repertoárjának bővítése:

A spontán játszott játékok gyakori ismételtetése szintén az autizmus gyakori tünete. Ebben az esetben érdemes a gyermek által a már spontán használt eszközökhöz hasonló eszközökkel fokozatosan bővíteni repertoárját.

3. A játéktevékenység tanulása során a gyermek szerezzon tapasztalatokat a környező világról:

Gyakran érdemes egy-egy játék elemét újra megfogalmazva, a hozzájuk tartozó ismereteket (akár általános, akár társas kapcsolatokban használható tudáselemről van szó) egy konkrét formában a gyermek elé tárni.

4. Játéktevékenységen keresztül egyéb készségek, területek fejlesztése:

Mivel sokszor nem lehet a spontán fejlődésre, az utánzásra építeni, közvetlen nevelési módszerekre van szükség ezen a területen.

5. A játékon keresztül a gyermek társas és kommunikációs készségeinek fejlesztése:

A játék már az óvodás korban is gyakran igényel a tevékenységben résztvevőktől magas szintű szociális érzékenységet és kommunikációs készségeket. Az autizmusban ezen a két területen mindig jelen van sérülés, ezért a játék-fejlesztés során ezt figyelembe kell venni, és ha az adott tevékenységben erre lehetőség adódik, fejleszteni kell.

6. Kortárskapcsolatok kialakítása:

Gondosan tervezett és végigvitt támogatással, az autizmussal élő gyermekeket jelentésteli és sikeres kortárs-játék tapasztalatokhoz juttathatjuk. Ez később nagy segítséget jelenthet számukra a kortársaikkal spontán kapcsolatokat építeni.

4.4. Önkiszolgálási készségek

Az autizmussal élő óvodáskorú gyermekek gyakran kerülnek úgy óvodába, hogy elemi szintű önkiszolgálási készségeik közül néhány még nem alakult ki. Ennek egyik oka lehet a szociális terület sérülése: a gyermekek nem motiváltak a személyes környezet elismerésére, vagy nem ismerik fel saját szerepüket az önkiszolgálási, önellátási folyamatokban, és az utánzások tanulás is sérült. Az autizmusban jellemzően sérült a célvezérelt viselkedésszervezés, ami zavarhatja az önkiszolgálási folyamatok végrehajtását. Gyakran az önkiszolgálási készségek elsajátításához szükséges motoros feltételek sincsenek jelen. Szerepet játszhat a saját testből érkező szenzoros információk feldolgozási zavara is. Ezért az autizmussal élő gyermekek önkiszolgálási készségeinek tudatos kialakítása és gyakoroltatása az óvodáskor egyik legfontosabb feladata, amely a gyermek jövőbeni ellátását is meghatározhatja.

Szobatisztaság:

Az autizmussal élő gyermekek esetében a szobatisztaság kialakulása során nehézségek merülhetnek fel: kommunikációs nehézségek (pl. nincs eszköze arra, hogy jelezze szükségletét), szociális készségek sérülése (pl. nincs tisztában vele, hogy jeleznie kellene környezetére felé szükségleteit), a rugalmas gondolkodás sérülése (pl. ragaszkodás a pelenkához, időponthoz, helyszínhez, környezet számára indokolatlannak tűnő félelem a WC-től, stb.).

A szobatisztasági problémákkal küzdő autizmussal élő gyermekek esetében kevésbé számolhatunk a spontán beérés lehetőségével. Érdemes minél előbb egy pontosan megtervezett szobatisztaságra szoktató programot elkezdni, majd annak tudatos és következetes végrehajtására törekedni. A szobatisztasági tréning leglényegesebb eleme az eredményes WC használat azonnali és következetes jutalmazása. Az autizmussal élő gyermekek esetében a tanítás során specifikus eljárásokat is alkalmazunk: a gyermek szintjének megfelelő kommunikációs eszközök alkalmazásával jelezzük kéréseinket, illetve a gyermek így jelezheti szükségleteit. A WC használat egyes mozzanatainál a gyermek személyes igényeinek megfelelő módon és mennyiségben, az elért önállósági szintet minden esetben elvárva adunk segítséget.

Étkezés:

Az autizmussal élő gyermekek esetében igen gyakoriak az étkezési problémák. A problémák eredete és megjelenése többféle lehet.

1. Előfordul, hogy a gyermek elutasítja az étkezési helyzetet (nem ül le az asztalhoz, nem marad az asztalnál, az óvodában nem hajlandó enni).
2. A gyermek étkezéshez szükséges alapvető készségei hiányoznak (nem tud fogni, lehetnek problémák a harapással, rágással, nyeléssel).
3. A gyermek túlszelektáló gondolkodásmódjának is változatos étkezési problémák lehetnek a következményei, pl. csak bizonyos állagú, színű, formájú ételt eszik, bizonyos ételeket csak bizonyos sorrendben hajlandó elfogyasztani. Gyakori, hogy a gyermek az egyes ételféleségeket gondosan elkülöníti a tányérján, és az ételeket csak egymás után eszi meg. Lehet, hogy csak bizonyos edényből hajlandó enni, másból nem, vagy bizonyos helyen elfogyaszt egy ételt, máshol nem, stb.

Mérlegelni kell, hogy az étkezési problémák fennmaradása milyen következményekkel járhat a gyermek egészségi állapotára, illetve mennyire zavarja a gyermek és környezete közötti összhangot. Kisebb problémák esetén a környezet is alkalmazkodhat az apróbb étkezési devianciákhoz. A súlyosabb vagy makacsabb étkezési problémák kezelésének legelőnyösebb formája természetesen helyzetben az egyéni foglalkozás. Az alkalmazott módszerek közül említendő a fokozatos szoktatás, a túljutalmazás, amelynek rajzos viselkedési szabállyal és jutalmazással fokozhatjuk a hatékonyságát. Az étkezési helyzet elfogadásában segítséget jelenthet a napirend használata.

Öltözés:

Az autizmussal élő gyermekek öltözködésével leggyakrabban az probléma, hogy a célszerűség és az ésszerűség figyelmen kívül hagyásával veszik fel ruhadarabjaikat. Másrészt jellemző az öltözködéssel kapcsolatos merev viselkedés, melynek következménye, hogy ragaszkodnak bizonyos ruhadarabjaikhoz, és nehézséget jelent számukra a ruhaváltás illetve egyes öltözékek elhagyása.

A fejlesztés részben egyéni helyzetben történik. A megfelelő vizuális segédeszközök használata jelentősen megkönnyítheti a gyermek számára az önálló öltözködést. A ruhadarabokról készült fényképek, képek sorrendje is jelezheti az öltözködés helyes sorrendjét.

Tisztálkodás:

Az autizmussal élő gyermekek esetében ritkán számíthatunk arra, hogy kialakulnak a tisztálkodás szükségességének felismerésén alapuló szokások, ezért gyakran eszközökkel (pl.: napirend) kell azok időpontját kijelölni. Jóllehet az óvodáskorú gyermekek általában még nem ismerik fel a tisztálkodás szükségességét, de velük ellentétben az autizmussal élő gyermekben ez később sem válik szükségletté. A tisztálkodási műveletek önálló végrehajtásához szükséges lehet a folyamat apró lépésekre való felbontása, és a lépések vizuális megjelenítése.

4.5. Problémás viselkedések megelőzése és kezelése

Az autizmussal élő gyermekek gyakran tanúsítanak olyan viselkedéseket, melyek környezetük számára érthetetlenek, zavaróak, elfogadhatatlanok. Tudnunk kell azonban, hogy ezek a viselkedések gyakran egyáltalán nem tudatosak, háttérükben pedig a szokásostól eltérő, alapvetően az autizmus természetéből fakadó okok azonosíthatók. A nemkívánatos

viselkedések háttérben gyakran szenzoros érzékenység, a szociális kontextus, a viselkedéssel kapcsolatos elvárások hiányos megértése, vagy éppen kommunikációs nehézségek állnak. Például olyan prekommunikatív viselkedések, melyekkel a gyermek inadaptív módon kommunikál (pl.: visítás).

Előítélet-mentes, objektív megfigyelésekre van szükségünk, melyek pontosan leírják a viselkedést, annak kontextusát, közvetlen előzményeit és következményeit. A viselkedés pontos és szisztematikus megfigyelése rendszerint segít a háttérben rejlő okok megértésében. Az információkból általában leszűrhető, hogy mi volt a problémás viselkedés oka, így megkezdhetjük a probléma oki kezelését, ahelyett, hogy magát a viselkedést próbálnánk elnyomni.

A problémás viselkedések megelőzésében és kezelésében fontos szerepe van a környezet adaptálásának a gyermek megértéséhez. Ez alatt leggyakrabban a megfelelő motivációt, a gyermeki tevékenység körütekintő megszervezését, az események, cselekvések kiszámíthatóságát, a jól érthető kommunikációs interakciókat, a gyermek számára kellemetlen szenzoros ingerektől való védelmet értjük. A problémás viselkedések kezelése nagyon sok viselkedés, valamint kognitívterápiás eljárás egységes és következetes alkalmazását jelenti a pedagógusok és a szülők részéről.

4.6. Érzékelési-észlelési eltérések

Az eltérésekre minden esetben tekintettel kell lenni az óvodai munka szervezése és a gyermekekkel való foglalkozás során. A 'Wing-triász' (társas viselkedés, kommunikáció, rugalmas gondolkodás zavara) nem magyarázza a szokatlan érzékelési területeket. A viselkedés, mely mások számára is látható ('a jéghegy csúcsa'), de a viselkedés oka az érzékelés, észlelés, értelmezés, megértés fejlődési feltételeinek zavarában rejlik. A szenzoros ingerfeldolgozás, érzékelés zavarainak felmérése a viselkedésproblémák kezelésében, megelőzésében is fontos, emellett segít megérteni a látszólag 'érthetetlen' viselkedéseket.

Az összes érzékszervet változatos módon érintheti (egyik érzékelési területen lehet túl, míg a másikon alulműködés):

- Túlérzékenység (hiperszenzitivitás): különböző ingerek szélsőséges kerülése, 'túl nyitott' az adott érzékelési csatorna
- Alulműködés (hiposzenzitivitás): ingerkeresés, ingerek iránti túlzott érdeklődés, 'letapadás'.

VI. Szervezeti és időkeretek

1. Felvétel az óvodába

Gyógypedagógiai óvodánkba minden gyermek a szülő kérésére és a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság szakvéleménye alapján kerül, ha az egy hónap próbaidő leteltével megfelel az alábbi minimum követelményeknek:

Mozgás: helyzet és helyváltoztató alapmozgásokra képes, sima talajon önállóan tud járni;

Gondozás: öltözés: együttműködő; étkezés: segítséggel képes kanálból enni, pohárból kevés folyadékot inni;

Kommunikáció: minimális kontaktus kialakítható vele;

Szociális fejlettség: csoportban nevelhető, önmagára és társaira nem jelent veszélyt.

A jelenlegi rendszerű, vegyes életkorú és kórformájú csoportokat tartjuk optimálisnak, ezért ilyen csoportok kialakítására törekszünk. A Köznevelési Törvény értelmében gyógypedagógiai óvodánkban a csoportok létszáma maximum 6-8 fő lehet. Minden újonnan bekerülő gyermek esetében egyénileg mérlegeljük, hogy mely csoportban biztosítható legoptimálisabban az adott gyermek fejlesztése.

Pedagógia programunk egyik fontos jellemzője a rugalmasság. Ez vonatkozik az év folyamán az egyes tevékenységek aránybeli eltolódására éppúgy, mint a napirenden, hetirenden belüli rugalmas feladatmegoldásra. Mivel a közép súlyos fokban sérült és autista óvodások spontán tanulása is jelentős mértékben sérült, indokoltnak tartjuk, hogy a többségi óvodáktól eltérően kötött (az egész csoport számára kötelező), illetve mikrocsoportos, és egyéni fejlesztő foglalkozások váltsák egymást a nap folyamán. A szokásrend, a mindennapok ritmikus ismétlődései tagolják óvodánk életét. Az óvodáskorú gyermek igényli az ismert és áttekinthető, ismétlésekkel tagolt napirendet, a biztos támpontokat. Ezekben természetesen vannak kivételes alkalmak, mint az ünnepi készülődés ideje, az ünnepek, a napirenden kívüli programok.

Mindezek mellett a játék, az elmélyült játéktevékenység lehetőségét is biztosítanunk kell

2. Az óvoda napirendje/ nyitva tartás

06.00 -	nyitás, ügyelet, gyülekezés
07.30 - 08.15	szabad játék
08.15 - 08.30	tisztálkodás
08.30 - 09.00	reggeli
09.00 - 11.00	kötelező foglalkozások (egyéni, mikrocsoportos vagy csoportos formában), illetve játék
11.00 - 12.00	levegőzés (önkiszolgálás fejlesztése)
12.00 - 12.15	wc, kézmosás
12.15 - 12.45	ebéd
12.45 - 13.00	kézmosás, fogmosás, ágyazás
13.00 - 14.30	csendes pihenő
14.30 - 15.00	öltözés, wc, teremrendezés
15.00 - 15.30	terítés, uzsonna
15.30 - 16.30	irányított vagy szabad játék
- 18.00	ügyelet

Napirendünket csupán egy évente változó, rugalmas keretnek tekintjük, ami folyamatosan alkalmazkodik a gyermekek és a szülők igényeihez.

A csoportokban 2 gyógypedagógus, és 1 gyógypedagógiai asszisztens van egyidejűleg jelen. A dajka szükség szerint segíti az egyes csoportok munkáját. Míg a gyógypedagógus csoportos foglalkozást vezet, az asszisztens és a dajka segítik a foglalkozás vezetőjét. Az egyéni vagy mikrocsoportos fejlesztő foglalkozást is általában a gyógypedagógus vezeti. Az asszisztens ez idő alatt a gyermekek szabad játékát irányítja, segíti. A gyógypedagógus fejlesztő munkáját segítő asszisztens - a gyógypedagógus útmutatásai alapján - önállóan is tud csoportos foglalkozást vezetni, egyéni fejlesztést végezni.

A dajkát a pedagógiai munka közvetlen segítőjének tekintjük. A dajka egyike a gyermeket nevelő felnőtteknek, aki éppúgy, mint a gyógypedagógus, magatartásával, beszédstílusával, teljes lényével hatást gyakorol a kisgyermekre. Ahhoz, hogy a nevelési folyamatban a dajka közvetlenül és tevékenyen részt vehessen, elsősorban arra van szükség, hogy megfelelő szinten tájékozott legyen óvodánk, és az adott gyógypedagógusok nevelési, fejlesztési elképzeléseiről, módszereiről, a csoportba tartozó gyermekek fejlettségi szintjéről, különleges nevelési igényeiről.

3. A foglalkozások heti rendje

A foglalkozás neve	Heti gyakorisága
Önkiszolgálás	2 (év elején 5)
mozgásfejlesztés	5
Anyanyelv	5
Vizuomotoros fejlesztés	3
játékra nevelés	2-3
zenei nevelés alapjai	2
Habilitáció	5

A kötött foglalkozások, az önkiszolgálásra nevelés célzott foglalkozásai, a levegőztetés délelőtt zajlanak. A délutáni alvás után a gyakorlásra, a szabad játékra nyílik lehetőség.

Az egyes foglalkozások időtartama függ az adott gyermekcsoport fejlettségétől, a feldolgozásra kerülő témától, az egyes gyermekek aznapi állapotától. Így 5-30 perces foglalkozások lehetnek. A tematikus feldolgozásnak megfelelően az egyes témák feldolgozási ideje egy hét, de esetenként ennél hosszabb is lehet. A tevékenységi formák ritmikusan ismétlődnek, a gyakorlásra, az ismétlésre kellő időt biztosítva, a gyermekek spontán megnyilvánulásait is figyelembe véve. A foglalkozások az adott csoport szokásrendszerének megfelelően azonos rítusok szerint indulnak (pl. teremrendezés, éneklés, hiányzók azonosítása játékos formában, időjárás megfigyelése). A csoportos és egyéni foglalkozások, a játékra, a levegőzésre, a pihenésre, a nyugodt étkezésre, tisztálkodásra, az önálló tevékenykedésre fordított idő megfelelő aránya biztosítja a gyermekek optimális fejlesztését, a túlterhelés, és az üresjáratok kiküszöbölését. Fejlesztő munkánk során folyamatos ellenőrzéssel győződünk meg annak hatékonyságáról.

Óvodánkban a szorgalmi időszak augusztus utolsó hetétől július közepéig tart. Eddigi tapasztalataink alapján az évközi óvodai szünetek idejére foglalkozást nem tervezünk (a legtöbb szülő ez idő alatt otthon tartja gyermekét), de gyógypedagógus vezetésével ügyeletet biztosítunk.

Nyáron ügyeletet, kirándulást szervezünk. Óvodánk júliusban 5 hétig zárva tart. A zárás időpontjának meghatározásakor igazodunk az iskolai nyári szünethez (szülői igény), az épületben folyó nyári felújítási, bővítési munkálatokhoz.

VII. Ellenőrzés, értékelés

1. A gyermek fejlődési ütemének ellenőrzése, a gyógypedagógus feladatai a nevelőmunka dokumentálásával kapcsolatban

A nevelőtestület rendszeres esetmegbeszélésein team munkában keressük a lehető legjobb megoldást egy-egy gyermek esetében. Ez a team esetenként kiegészül a gyermeket kezelő szakorvossal, pszichológussal, vagy a szülővel.

A tanköteles gyermekek a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság iskolaérettségi vizsgálatán vesznek részt. A bizottság szakvéleménye, a gyermekkel foglalkozó pedagógus, és a szülő véleménye alapján kezdi meg a gyermek tanulmányait általában a középsúlyos értelmi fogyatékosokat nevelő általános iskolában. Néhány jól fejlődő gyermek az enyhe fokban sérült értelmi fogyatékosok oktatását, nevelését végző általános iskolába kerül, illetve van, aki felmentettként további gyógypedagógiai óvodai ellátást kap. Az autista gyermekek esetében további egyeztetést végzünk autista szakemberekkel az integrálhatóság, vagy az esetleges speciális autista általános iskolai elhelyezése érdekében.

A szülők a napi beszélgetések, a szülői értekezletek, a gyermek kiállított munkái, illetve az évi 1 alkalommal megrendezett "nyílt nap" során, és az azt követő konzultáción győződhetnek meg gyermekük fejlődéséről.

A csoportban dolgozó két gyógypedagógus a tanév elején **pedagógiai megfigyeléseit** írásban rögzíti (fejlődési lap + pedagógiai jellemzés). Mindezek és a gyermek gyógypedagógiai - pszichológiai - orvosi vizsgálati leletei alapján készítik el a gyermek **egyéni terápiás tervét**, s tervezik a csoport munkáját. A gyermekekről folyamatosan egyéni fejlesztő naplót, a csoport közös foglalkozásairól csoportnaplót vezetnek.

Munkájukra jellemző a **folyamatellenőrzés**: a pedagógiai vizsgálatot félévkor, évvégén megismétlik.

1. Fejlődési kérdőívek az általános fejlődési szint felmérésére (képeszsinttől, fejlesztési céloktól függően):

- Notthingam Southerland House School kérdőív

E kérdőívnek két fontos feladata van, egyrészt leíró (leírás arról, hogy a személy hol tart most, milyen szinten van a fejlődés különböző területein), másrészt előrejelző (az első feljegyzésektől kezdve tisztábban látjuk, hogy milyen irányba kell továbblépni). A kérdőív 792 kérdést tartalmaz, melyekről el kell döntenünk, hogy a személy viselkedése az adott

feladatban következetesen észlelhető, a készség beidegződött; a viselkedés csak időnként észlelhető, a készség alakul, vagy a viselkedés nem észlelhető, a feladatot még nem tanulta. A kérdőív felvételéhez még első alkalommal is elegendő néhány nap úgy, hogy a segítő az adott feladatokat beilleszti a felnőtt napi tevékenységébe. A kérdőív az alábbi területek informális felmérésére ad lehetőséget:

1. Motoros fejlődés

1.1. Finommotoros készségek

1.2. Nagymotoros készségek

1.3. Testi tudatosság

2. Nyelvi fejlődés

2.1. Receptív nyelv

2.1.1. Hallásbeli készségek (megkülönböztetés, memória, sorrendbe rakás)

2.1.2. Nyelvi megértés

2.2. Expresszív nyelv

2.2.1. Verbális kifejezés

2.2.2. Nonverbális kifejezés

3. Intellektuális fejlődés

3.1. Percepció (egyeztetés, szelektálás, sorrendbe rakás)

3.2. Akadémikus készségek (írás megalapozása és írás, olvasás megalapozása és olvasás, számok, pénz, mérés: súly és hosszúság, idő)

3.3. Szimbolikus gondolkodás fejlődése (rajzolás, szimbolikus játék)

4. Szociális viselkedés

5. Önkiszolgáló készségek

5.1. WC-használat

5.2. Étkezés (evés és ivás, étkezési szokások)

5.3. Mosakodás (arc és kéz)

5.4. Öltözés és vetkőzés

5.5. Fogmosás

5.6. Önápolás és higiéné – fürdés

5.7. Zuhanyozás

5.8. Hajmosás

5.9. Vegyes

6. Háztartási és önállósággal kapcsolatos készségek

6.1. Háztartási készségek

6.2. Önállóság és a környezet ismerete az iskolában

6.3. Az iskolán kívüli tevékenységek

- Strassmeier fejlődési skála

A Strassmeier fejlődési skála öt területen méri fel a fejlődési szintet, ezek: önellátás és szociális fejlődés (A feladatsor); finommotorika (B feladatsor); nagymozás (C feladatsor); beszéd (D feladatsor) és gondolkodás, érzékelés-észlelés (E feladatsor). Az egyes oszlopokban felülről lefelé találhatóak a feladatok, nehézségi sorrendben. A skálát 258 fogyatékos, illetve megkésett fejlődésmentű gyermek esetében próbálták ki, vizsgálták felül és korrigálták a feladatok sorrendjét, így a felmérőlap megbízhatónak tekinthető és összhangban van már fejlődési skálákkal is. Az életkori bontás megadása ugyanakkor - **Strassmeier fejlődési skála**(természetesen) meglehetősen hozzávetőleges, itt igen nagy a szórás, ezért a megadott életkori értékeket csak közelítő értékeknek tekinthetjük. Elsősorban az úgynevezett 'megkésett fejlődésmentű' gyermekekre orientálnak az értékek (a gyerekek 90%-a oldja meg a feladatot a megadott életkorban), ezért a profil-lapon a gyermek életkorának vonala a fejlődési szint normál-zónájának alsó határát jelöli ki. Az eredeti profil-lap 60 hónapos korig mér, amit kiegészítettek 84 hónapra. A profil-lapon kapott diagrammon grafikusán kirajzolódik a gyermek aktuális életkorához viszonyított elmaradás az öt területen, emellett, mivel lehetőség van egy profil-lapon három, különböző időpontban felvett vizsgálat eredményeinek ábrázolására, a fejlődés előrehaladása is szemléltethető.

2. Autizmus-specifikus kérdőív

- Kérdőív autizmussal élő gyermekek szociális és kommunikációs készségeinek felmérésére (Kathleen Ann Quill és mtsai)

Kathleen Quill és munkatársai e kérdőívet célzottan autizmussal élő személyek szociális és kommunikációs készségeinek felmérésére dolgozták ki. A két terület tehát több helyen átfedi, át kell, hogy fedje egymást, közöttük bonyolult kölcsönhatások működnek, melyeket lehetetlen, de nem is célszerű „lebontani” egymásról. A kérdőív egy sor olyan kérdést gyűjt szisztematikus rendbe, amelynek átgondolása az autizmussal élő személyek szociális és kommunikációs fejlesztésében elengedhetetlen. Akár a fejlesztés egyik kiindulópontjaként, akár fejlődésről való visszajelentésként is használható, amennyiben egy bizonyos idő elteltével, vagy egy másik helyszínen, vagy más személyekkel stb.

megismételjük. Így az az előnyünk is megvan, hogy képet kaphatunk arról, hogy a vizsgált személy milyen generalizációs problémákkal küzd. Négy alapvető csomópontot tartalmaz, melyek mindegyike további csoportokra, illetve konkrét kérdésekre bomlik a következő rendben.

1. Kommunikációs és szociális viselkedés

- A. Szociális viselkedés: játék, változások elfogadása, viselkedésproblémák
- B. Kommunikatív viselkedés: formái, funkciói, receptív nyelv, stílus, kontextus
- C. „Felfedező” viselkedés: aktivitás, észlelés, érdeklődés, szterotípiák, félelmek, megnyugtató
- D. Motiváció: kedvenc ételek, játékok, tevékenységek; különleges érdeklődés

2. Alapképességek kérdőíve

- A. Nonverbális szociális interakció: szociális figyelem, reciprok interakció, szociális szabályok, közös figyelem
- B. Utánzás: motoros utánzás, verbális utánzás
- C. Szervezés: tér, választás, idő, tevékenységváltás, várakozás, birtoklás, önmaga

3. Szociális készségek kérdőíve

- A. Játék: egyedül, másokkal párhuzamosan, másokkal kooperálva
- B. Készségek csoporthelyzetben: figyelem, várakozás, szerepcsere, frontális utasítások
- C. Közösségi szociális készségek: vásárlás, étterem, beltéri szabadidős programok, szabadtéri programok, vendégség, biztonság, egészség, ünnepek, szünidő, iskolai/munkahelyi közösség

4. Kommunikációs kérdőív

- A. Alapvető funkciók: kérés (saját részre), válaszadás másoknak, megjegyzés, észrevétel, információszerzés
- B. Szociális-emocionális készségek: érzelmek kifejezése, pro-szociális készségek, alapvető társalgási készségek (verbális és non-verbális)

- Érzékelési Állapotfelmérő Kérdőív (Olga Bogdashina)

A kérdőív kifejezetten – az autizmussal élő gyerekek körében gyakran előforduló - érzékelési-észlelési (szenzoros) eltéréseket méri fel az összes modalitási területen. Általa képet kaphatunk arról, hogy melyik területen fordul elő (ill. mekkora mértékben) hiper- és hiposzenzitivitás, aminek kiemelkedő jelentősége van a megfelelő, adaptált környezet kialakításában és a viselkedésproblémák kezelésében.

A gyermekkel kapcsolatos dokumentáció szervez része három havonként elkészített egyéni fejlesztési terv. Év végén a szülők – többek között – részletes pedagógiai véleményt kapnak gyermekük egész éves fejlődéséről és aktuális állapotáról a következő területeken:

- magatartás, szociális jellemzők m
- agymozgás n
- finommotorika, manipuláció f
- tánczókéesség u
- beszéd, kommunikáció b
- kognitív képességek k
- láték j
- nyelviskolgálás ö

2. A programellenőrzés és értékelés rendszere

Ellenőrzési formák: folyamatos megfigyelés, feljegyzések készítése, nevelőtestületi megbeszélések, gyermekek cselekedeteinek, viselkedésének elemzése, fejlődési tesztek végzése, felmérése, nyomon követések. Az iskolai bevéálás vizsgálata.

Az ellenőrzésben részt vevők: az egybeszervezett intézmény vezetője, az óvodai intézményegység vezetője.

Az ellenőrzés részben **folyamatos**, részben ciklusonkénti, pl. bizonyos célzott ellenőrzés: szokások elsajátítása, erőfeszítés, munkában való részvétel; vagy egyes fejlesztési terület eredményei.

Másrészt **évenkénti**: a magatartás, a viselkedés változása, a képességek fejlődése, a továbbhaladás lehetőségei, stb.

Három évente: az értékek elfogadása és az azzal azonosulás, a program erényei, hibái, az esetleges újabb kihívásoknak való megfelelés szempontjai alapján.

Felhasználjuk az óvodánkban hospitáló kollegák, a gyakorlatot teljesítő gyógypedagógiai asszisztensek megfigyeléseit, tapasztalatait, esetleges kritikáit.

3. Minőségfejlesztés óvodánkban (IMIP)

Intézményünk a lehetséges alternatívák közül korábban a TQM rendszerű minőségbiztosítást mellett döntött. Jelenleg az egész intézményt átfogó, egységes minőségfejlesztési rendszer szerint dolgozik. Az óvodai intézményegységben dolgozók is részt vettek az új ÖMIP/IMIP bemutató nyitóelőadásain. Az iskolai intézményegységhez kapcsolódva azóta több, a minőségbiztosítással foglalkozó előadáson, rendezvényen vettünk részt. Figyelemmel kísérjük az iskolai minőségi körök megalakulását, munkáját, hogy az így szerzett tapasztalatinkat beépíthessük az óvodai minőségbiztosítási rendszer kiépítésének folyamatába. Nevelési programunk legitimé válása után, az óvoda bővülésével párhuzamosan végezzük a minőségfejlesztési rendszer folyamatos működtetését.

VIII. Személyi ellátottság

Az értelmileg akadályozott (középsúlyos fokban sérült értelmi fogyatékos, és autista) gyermekeket nevelő, fejlesztő óvodai csoport ellátásához szükséges személyi feltételek:

A gyermekeket csoportonként 2 gyógypedagógus látja el. Gyógypedagógusaink értelmileg akadályozott, tanulásban akadályozott, autizmus spektrumzavar szakirányú végzettséggel rendelkeznek. Mivel óvodánkban ellátunk olyan gyermeket is, akinek társuló fogyatékosként megjelenik látássérülés, ezért óvodánkban tiflopedagógiai végzettséggel rendelkező munkatárs is dolgozik. A gyógytestnevelési és/ vagy logopédiai ellátásra jogosult gyermekeket az EGYMI-ben dolgozó szomatopedagógiai, valamint logopédiai végzettségű gyógypedagógus munkatárs látja el.

Csoportonként 1 gyógypedagógiai asszisztens és 1 szakképzett dajka segíti a gyógypedagógusok munkáját.

Óvodánk jelenleg három csoporttal működik, tehát 6 gyógypedagógus (délelőtti kezdéssel, napi 1-1,5 óra átfedéssel), 3 gyógypedagógiai asszisztens, és 3 dajka dolgozik az intézményegységben.

Az épületbővítés eredményeként lehetőségünk nyílik egy fejlesztő tornaszoba, terápiás szoba kialakítására is.

Az óvodatitkári és az óvoda gazdálkodásával kapcsolatos feladatokat – közös igazgatású intézmény lévén - az iskolatitkár, illetve az iskola gazdasági apparátusa látja el. Az óvodai térítési díjakat, a befizetések és étkezéslerendelések rendjét az óvodai intézményegység-vezető állapítja meg az intézmény gazdasági igazgatóhelyettesével egyeztetve.

Az óvodai gyermekvédelmi munkához igénybe vesszük az intézmény gyermekvédelmi megbízottjának, és családgondozóként dolgozó gyógypedagógusának segítségét is.

IX. Tárgyi feltételek

A nevelés szempontjából nagyon fontosnak tartjuk, hogy esztétikus, átlátható, nyugalmat árasztó környezet vegye körül a gyermeket. Ennek megteremtése, folyamatos alakítása az óvodában dolgozó minden felnőtt feladata.

A jelenlegi 3 csoportszoba felszerelése, eszközellátottsága megfelelő. Az öltöző helyiség kialakítása, felszereltsége megfelel a gyermekek szükségleteinek. A melegvízes zuhanyozóhellyel is felszerelt mosdóhelyiséget a jelenleg érvényes előírásoknak megfelelően alakítottuk ki. Néhány éve az óvodában átalakításra került a mosdó- helyiség, valamint kialakításra került egy terápiás szoba.

Óvodánk saját, az iskola udvarából leválasztott udvarral rendelkezik. Felszereltsége messze a kívánatos alatt marad. Az intézmény bővítési munkálataival párhuzamosan rendezésre kerül majd a hozzá tartozó udvar is, és ekkor kerül majd kialakításra, felszerelésre óvodánk végleges játszótere is.

A jelenlegi csoportszobák felszerelésének bővítésekor, és az épület átalakításakor kialakításra kerülő új helyiségek felszerelésekor mindig szem előtt tartjuk az oktatási miniszter 1/1998.(VII.24.) OM, a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló rendeletét.

A gyermekek logopédiai ellátását az iskolai rész területén működő EGYMI munkatársai végzik, külön erre a célra kialakított és felszerelt logopédiai szobában.

A gyermekek gyógytestnevelését az iskolai rész területén található speciálisan mozgásfejlesztésre kialakított tornaszobában szomatopedagógus munkatárs végzi.

A gyermekek kötelező orvosi szűrővizsgálatát, és esetenkénti akkut ellátását az iskolai rész területén található orvosi szobában dolgozó iskolaorvos végzi. Az óvoda dolgozóinak foglalkozás egészségügyi szűrővizsgálatát az intézmény foglalkozás egészségügyi szakorvosa végzi.

Az óvodában dolgozó gyógypedagógusok és asszisztensek az iskola gyógypedagógusaival közösen használják az intézmény területén lévő tanári szobát és könyvtárat.

X. Szervezeti leírás

Az intézmény szervezeti leírása az iskola pedagógiai programjában szerepel, ezért itt csak az óvodai hierarchiát ismertetjük.

Óvodai intézményegység-vezető:

Az óvodai intézményegység élén az óvodai intézményegység-vezető áll. Közvetlen felettese az egybeszervezett intézmény vezetője. A tanügyi igazgatóhelyettes irányításával - az igazgató egyetértésével - tervezi, szervezi, ellenőrzi és értékeli az óvoda szakmai munkáját. Az SZMSZ-ben foglaltaknak megfelelően végzi munkáját.

Óvodánkban az egyes csoportok közötti átjárhatóság, a szoros szakmai kapcsolatok miatt a pedagógusok folyamatos, napi szakmai kapcsolatban is állnak. Külön szakmai munkaközösségek létrehozását nem tartjuk indokoltnak. A fővárosi szakmai munkaközösségek munkájában aktívan részt veszünk. A koordinálást egy, az óvoda nevelőtestülete által választott gyógypedagógus végzi. Tevékenységéről az óvoda vezetőjét és a nevelőtestületet folyamatosan tájékoztatja.

Az óvoda pedagógia munkáját segítik a szakértői bizottságokban dolgozó gyógypedagógusok, pszichológusok, az önkormányzatoknál működő pedagógiai szakszolgálatok munkatársai, a felkért közoktatási szakértő, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karának oktatói, az iskola fejlesztőpedagógusa, az Autizmus Kutatócsoport munkatársai.

Az érdekegyeztetés, az érdekérvényesítés formái:

Az óvoda dolgozóinak érdekérvényesítési szervei - egybeszervezett intézmény lévén - megegyeznek az iskola dolgozóinak képviselőit is ellátó szervezetekkel.

Ezek:

- a közalkalmazotti tanács;
- a pedagógus szakszervezet.

A gyermekek érdekérvényesítési szerve a szülői munkaközösség, amely csoportonként működik. Tisztségviselői évenként megerősítést nyernek. A szülői munkaközösség ismeri és véleményezi az óvoda pedagógiai programját, házirendjét. Részt vállal a csoportok, illetve az egész óvoda életét érintő események, ünnepek, hagyományos rendezvények szervezésében. Fontos szerepe van a szülők egymás közötti

kapcsolatainak. Az értelmi fogyatékos és autista gyermek nevelése során számtalan alkalommal kerülhet krízishelyzetbe a szülő, amikor a szakmai segítség mellett kiemelt jelentőségű a sorstársak támasznyújtó segítsége.

Óvodánkban - ha a szülők igénylik - óvodaszék működhet.

Óvodánk több dolgozója is tagja az Értelmi Fogyatékosok Országos Érdekvédelmi Szervezetének. A szervezet munkájáról folyamatosan tájékoztatjuk a szülőket, s támogatjuk a belépni kívánók törekvéseit.

Melléklet

